

Τα Πέτρινα Μανιτάρια της Θράκης
The Stone Mushrooms of Thrace

ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΤΟΥ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ
PROCEEDINGS CONFERENCE

ΕΚΑΤΑΙΟΣ
ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥΠΟΛΗ 2012

Mushroom effigies in world archaeology: from rock art to mushroom-stones

Giorgio Samorini

Abstract: *The prehistoric effigies of mushrooms are of two kinds: painted or engraved on the rock, or carved on the stone, constituting the so-called "mushroom-stones". In the most cases the mushroom represented are of the "entheogenic" kind, i.e. they induce modified states of consciousness spiritually and religiously interpreted. The mushroom effigies engraved or painted on the rock are generally inserted in ritual and initiatory scenes, and the mushroom-stones pertain to specific sacred spaces.*

The oldest mushroom effigies have been identified within the Saharian Epi-Palaeolithic paintings of the "Round Heads" phase, dated back to 7000-5000 BC. Other mushroom effigies in palaeolithic contexts have been found in the rock paintings of Fuente de Selva Pascal, Spain, dated back to 6000-4000 BC, and in the Siberian rock engravings produced by Proto-Eschimoaleutic tribes. Beside few neolithic findings, mushroom effigies have been identified in the Bronze Age rock art of Scandinavia, England and Southern France.

Concerning the mushroom-stones, their size may be quite variable: the Mesoamerican ones, mainly belonging to the Pre-classic Maya culture, are in average 30 cm high. In Eurasia mushroom-stones with big size are found: from the kuda-kallu of Kerala, South India, 1-2 m. high and constituted by 5 big engraved stones, to the mushroom-stones – the biggest so far known – recently identified in Thrace, that are 4 m. high and more, and that have been obtained through engraving and smoothing big irremovable rocks. The comparative analysis of the kuda-kallu and the Thracian mushroom-stones – of which the oldest ones appear to be contemporary – shows an analogy in the symbolic relationships these remains intended to represent, and give evidence to the Thracian mushroom-stones as an important dowel of that branched phenomenon of the "Indo-European" diffusion of the knowledge and the cult of the entheogenic mushrooms that should relate the Vedic Soma to the Thracian god Sabatius, and to the original figure of the Hellenic Dionysos.

The origins of the relationship between man and mushrooms are lost in the night of the times. This relationship is studied by a multidisciplinary scientific domain, the ethnomycology. Depending on the kind of function held by the human relationship with the mushrooms it is possible to recognize six areas of competence: 1) ethnomycology of edible mushrooms; 2) toxicological ethnomycology; 3) medicinal ethnomycology; 4) magic ethnomycology; 5) ethnomycology of psychoactive mushrooms; 6) manufacturing ethnomycology (Samorini, 2001: 3).

Concerning the psychoactive mushrooms, the ethnomycology makes use of many humanistic disciplines, from anthropology to philology, from history of religions to archaeology. The origins of the human experience with the psychoactive mushrooms and, more generally, with the visionary sources – vegetal or animal – inducing a deep modified state of consciousness, appears to be very old. Concerning the mushrooms, the archeological data individuated the oldest cases during the epi-Palaeolithic times, among collector-hunting populations, but the origins could be older.

Considering the world prehistoric and protohistoric times – which is the theme of the present article – it is possible to recognize four classes of archaeological findings in association with mushrooms, specially if we consider the whole mushroom kingdom, starting from the Basidiomycetes – the higher mushrooms constituted by a stem and a cap – to the lower mushrooms like ergot (*Claviceps* spp.) and molds (*Aspergillus*, *Penicillium*, etc.):

- 1) Effigies of mushrooms identified in rock art, painted or engraved on the rock
- 2) Effigies of mushrooms carved on immovable or mobile rock, giving the so-called "mushroom-stones"

- 3) Effigies of mushrooms in other sources of plastic art, like clay or metal objects
- 4) Biological remains of which, for the mushrooms, very few cases are known.

In the present article I'll focus the attention to the first two classes of archaeological findings.

Concerning the findings of the third class, mushroom-like forms represented in clay, amber, copper, gold objects have been found in many countries and their frequency significantly increase while reaching the historic times. But in the most cases, dealing with findings for which it is not possible to go back up to their original functional context, it is difficult to demonstrate the intentionality of the representation of the mushroom symbolism.

Concerning the biological findings, bio-archaeological analysis showed the presence of ergot in the anthropic sites starting from 18000 BP in the Middle East, and 5400 BP in Europe (Aaronson, 1989; Boyd, 1986; Gluza, 1984). Ergot is a lower mushroom which infects the wild and cultivated graminaceous spikes. Its hard sclerotia are highlighted as little "horns" on the ripen spikes; rich in toxic or psychoactive alkaloids, their history accidentally or intentionally interlace with the history of the prehistoric man, collector, and later cultivator of these graminaceous plants (Samorini, 1992). Significant is the finding of ergot sclerotia in the stomachs of the "Grauballe Man" and the "Tolund Man" belonging to Danish sites dated back to the 500 BC (Helbaek, 1950).

Rock art Sahara Desert

Before turning into a desert, the Sahara region was cut across by rivers and lakes and was covered by a lush plant life and populated by human tribes. These peoples left behind a rich variety of rock paintings that have been preserved by the desertification and consequential dehydration of the area.

The ethnomycological documentation I have identified belongs to the characteristic "Round Heads" period (Samorini 1989, 1992b). The absolute chronology of this pictorial epoch is still uncertain, although it is generally estimated to have been between 9000 and 7000 BP. Very recently, radiocarbon analysis suggested the dates between 5950 BC and 4810 BC for someone of the Tassili paintings (Hachid et al., 2010). The highest concentration of the Round Heads rock paintings is found in Tassili (Algeria); they can also be found in Tadrart Acacus (Libya), Ennedi (Chad) and more sporadically in Djebel Ouenat (Egypt) (Sansoni 1994).

One of the most significant and comprehensive scenes is found in a rock-shelter of the Tin-Tazarift site (South Tassili); it portrays a series of masked individuals lined up and in hieratic/dancing position, encircled by long and waving geometrical design festoons of various kinds, which quite likely have a very specific meaning now lost on us (fig. 1). Each dancer is holding a mushroom-shaped object in his right hand: surprisingly, two dotted parallel lines are depicted starting from the point of contact between the hand and the mushroom-like object which reach the central point above the head. Two horns originate from the head. The double line could denote an indirect connection or an immaterial fluid passing between the object held in the hand (or the act of holding it in one's hand) and the human mind. This association fits in well with a mycological interpretation if one keeps in mind the universal mental value (often mystical-spiritual in nature) of experiences involving psychotropic mushrooms. It has been suggested that in Palaeolithic and post-Palaeolithic art the dotted lines could intend to represent immaterial things, while the continuous lines could intend to represent material things (Dowson, 1989; Samorini, 1995).

In a shelter in Tin-Abouteka, again in Tassili, a pattern appears at least twice connecting mushrooms with fish; a unique symbolic association among the ethnomycological cults (fig. 2). Two mushrooms are portrayed across from each other, and perpendicular to the fish drawings, at about the height of the caudal region. Further up, other fish can be seen, with similar features and size as the others, but without the two mushrooms at the sides.

This ethnomycological cult shows a certain richness in the repetition of the figures so as to suggest a definite associated conceptual structure. Two southern Tassili paintings, from the Aouanrhat and Matallem-Amazar sites (fig. 3, 4), are such examples, both about 80 cm in height, with the mask and stance typical of the period (bent legs and arms folded downwards). Another common characteristic which largely helps to identify them, consists of the presence of mushroom-like objects that come out of the forearms and thighs, while others are grasped in the hands. In the Matallem-Amazar figure, these objects are dotted all around the outline of the body.

In these cases, too, the mushroom-like elements represent the same symbol as was found in various scenes from the Round Heads period, and are interpreted here just as mushrooms. These elements have been read by many authors as the tips of arrows, rowing boats (Mori 1975), vegetables, even flowers (Lhote 1973, :210, 251), or as unidentifiable enigmatic symbols. The shape that more closely matches that of the cult object in question is the mushroom, more than likely of the psychotropic kind, whose socio-sacred use is marked in the scenes showing its harvest and offering, as well as in the expressive dance rituals, in the phosphene geometric work and in the visionary productions from Tassili.

The fungiform symbolism seems to be represented in two different ways: as a realistic object held in the hands of the figures (usually masked or with special head-dresses), or as an element “coming out” of the body.

The Round Heads artwork is strewn with figures, of various degrees of anthropomorphism, with a fungiform head. Some have a pointed “cap-head” or with a papilla, others hold a leaf or branch in their hand. In many cases, archaeologists themselves labelled the figures as having “fungiform heads” (*tête-champignon*), without actually attaching any ethnomycological symbolic value to it, *i.e.* without making a direct reference to mushrooms. This is the case, for example, of the paintings found in the Algerian region of Immidir, north of the Hoggar mountain range. These paintings may very well belong to the Round Heads period (Muzzolini *et al.*, 1991).

Several data suggest the existence of an ancient cult, with a complex variety of psychoactive botanical species, accompanied by associated mythological representations. It is not easy to devise a hypothesis about the mushroom species that are portrayed—their biochemical characteristics are partly at the root of the kind of mental experience they provide—as they belong to a flora that is no longer present in today’s barren Sahara basin. The paintings let one infer the presence of at least two species, one of small size, often with papilla on the very top and with similar characteristics to most of the currently known hallucinogenic *Psilocybe* mushrooms, while the other is of larger size (like *Boletus* or *Amanita*).

The pollen analyses carried out on Tassili highlighted the kind of mountain vegetation that would have been found there during the Round Heads period, consisting of various conifers and oak (AA.VV. 1986 :97); it can be assumed that the depicted mushrooms were part of this belt of forest and that, at least the larger sized ones, relied heavily on some of these tree species (symbiotic mushrooms).

Verified these paintings belong to a Palaeolithic, more specifically to an epi-Palaeolithic culture, for the first time we come across evidence of the use of psychoactive mushrooms in the Stone Age. Thus the hypothesis by Wasson *et al.* (1986) that the knowledge of sacred mushrooms originated in the Stone Age appears to have been confirmed.

Selva Pascuala, Spain

Recently it has been proposed a mycological interpretation for a rock painting belonging to the prehistoric Spanish Levantine and localized in the area of Cuenca, in the region of Castilla-La Mancha (Akers *et al.*, 2011). It is a painting in a rock-shelter of the Selva-Pascuala site, near the village of Villar del Humo, at 200 km South-East from Madrid, and which I had the opportunity to personally observe. The panel which is object of our attention is located in

rock-shelter n. 3, which is called Fuente de Selva Pascuala, because in the proximity of an old *fuelle*, that is an old spring (fig. 5).

Two quadrupeds are depicted, a horned bovide and a deer – this last not well preserved –, both with excellent stylistic features, together with some anthropomorphs intent in the hunting with bows; on the left some paintings are not intelligible. The color is red and the quadrupeds are painted in full body. In the right lower side of the panel a linear series of 13 objects with a definitely mushroom-like shapes are painted, with the same red color (fig. 6). Originally they were 8-10 cm high; in 11 of these objects it is possible to recognize a vertical low part and a rounding higher part, possibly depicting the stem and the cap of the carpophores of the higher mushrooms. In the other two objects the “cap” is no more visible. In a pair of objects a bifurcation has been painted at the base of the “stem”, which had led to suspect an intentional anthropomorphization of these objects (Alonso, 1983-4); in another pair of the same symbols the “stem” is depicted in a zigzag-shape.

This series of objects has been previously interpreted as anchor-like symbols (Acosta, 1968), as Iberic inscription (Jordá Cerdá, 1975) or it has been classified as indefinite “schematic art”, a kind of art which has been differentiated by many scholars from the “Levantine art”, this latter with more naturalistic features (Beltrán, 1979). Nevertheless, it appears unquestionable that the painters of the mushroom-like objects and of the quadrupeds were the same, and that the different subjects of the whole panel were in mutual associations, of which the meaning is hardly intelligible to us.

It has been pointed out (Akers et al., 2011) that the relationship between the mushroom elements and the bovide could indicate a knowledge by the painters of the Fuente de Selva Pascuala of the ecological association existing between the bovine dung and numerous species of psychoactive mushrooms of the psilocybian kind, mainly belonging to the *Psilocybe* and *Panaeolus* genera, and which have as specific habitat just the bovine dung (Doveri, 2004; Guzmán, 1983). For this reason the authors of the ethnomycological interpretation of the painting have focused the attention on a psychoactive coprophilous mushroom recently discovered in the Iberian region, *Psilocybe hispanica* Guz. (Guzmán & Castro, 2006). Nevertheless, I personally estimate uncertain the proposed taxonomical identification, verified the chorography of the psychoactive coprophilous mushrooms is significantly changed during the millennia, due to the retrenchment and the migration of the wild quadruped's herds and of the domestication of some of these quadrupeds; furthermore, in the most part of the quadruped's dungs grow mushrooms of this kind, like is the case, for example, of *Panaeolus alcidis* Mos., a coprophilous species associated to the cervides (Moser, 1984), which is the second species of quadruped painted in Selva Pascuala panel. The bovide and the deer are painted in an equidistant manner from the series of mushroom-like objects, a consideration which – if the intentional relationship quadruped/coprophilous mushroom is real – doesn't offer useful information on the species of quadruped. It has furthermore to be taken in consideration that there exist mushroom coprophilous species which grow indifferently on the dungs of both the quadrupeds, and that we are today more inclined to associate the psychoactive coprophilous mushrooms to the bovines because of their millenary domestication, in disadvantage to the wild cervides.

Concerning the dating of the panel of Fuente de Selva Pascuala, the archaeologists indicate today a date which goes from the Mesolithic to the Middle Neolithic, that is between 6000 and 4000 BC (Ruiz et al., 2009). It should therefore be a matter of the oldest representation of mushrooms in Europe so far known.

Siberia

Prehistoric rock art associated to the knowledge and use of hallucinogenic mushrooms has been identified in some areas of Siberia. In its eastern regions, further the Arctic polar circle, on the banks of the Pegtymel river, a rich site of petroglyphs has been found, dated back

to the local Palaeolithic; among these rock engravings it is possible to recognize images of mushroom collectors (Dikov, 1971). In some scenes feminine figures are present, endowed with showy and long “earrings” and with a big mushroom on the head, characterized by a position remembering that of who, while walking carrying something on the head, look for equilibrium (fig. 7). The squat shape and some ornamentation of the mushrooms let to suppose it concerns the fly-agaric, *Amanita muscaria*. At least 34 of these anthropomorphic figures are shaded by huge mushrooms. Devlet (1982) evaluated that these big mushroom-like objects are just mushrooms and not a voluminous headdress, like interpreted by some authors: “these strange shapes quite never are engraved against the head of the human figures; in the most cases they are engraved over the head or substitute it, and therefore they don't reveal any feature of an headdress.”

Mushroom motifs have also been found among the petroglyphs of the prehistoric settlements on the banks of the Ushokovo lake, in the Kamchatka peninsula. In this case the mushrooms are represented inside huts, in perspective view (Dikov, 1979). The Ushokovo palaeolithic culture belongs to that group of proto-Eschimoaleuthic populations from which originated the north-American palaeo-Eskimos of the II° millennium BC.

Again in Siberia, in the rock art of the Ortaa-Sagol site, along the Yenisei river, a particular group of subjects is constituted by anthropomorphic figures – male and female – realized in more or less schematic styles (fig. 8). Some of it have a mushroom-like head and a round “medicine-bag”, an object identifying these figures as shamans. This leather bag contained an inebriating amanita-brew. The mushroom-men are frequently represented in a dancing posture (Devlet, 1982).

It has been pointed out that the anthropomorphic figures with a mushroom-like head could represent the “amanita persons”, the “amanita girls” or the “manikins”, *i.e.* the spirits of this fungus found in the Siberian oral traditions, specially among the Chukchi (Saar, 1991).

Concerning the Chukchi inebriated by fly-agaric, Bogoraz (1904-9) writes: “The amanitas appear with strange features to the drunk people. For example, an amanita appears with the feature of a maimed person, while another is like missing stump. These are not spirits, they are just the amanitas. The number of it correspond to the number of eaten amanitas. The amanitas take hand by hand the person and lead him in the other world, showing him all what is there, they do the most incredible things.” In the images of the mushroom-men in the Pegtymel rock art it is possible to recognize correspondences to this kind of anthropomorphism. This is particularly manifest in those scenes where the anthropomorphic amanitas are hand by hand with simple human figures (fig. 9).

Mount Bego, France

An interesting representation of a likely mushroom is seen in the rock art of the Maritime Alps of southern France (Duvivier 1998; Samorini 1998). A mountain called Mt. Bego, located in the highest area of the Maritime Alps, has always been considered to be sacred since ancient times. On this mountain, and in the nearby Valley of Marvels, thousands of rock engravings are found. Different stages and styles can be identified which span a period beginning in 2500 BC and running until the first decades of our own age (Lumley, 1995). The main peculiarity of this rock art is the altitude of the site (2000-2500 meters) and the significant – one might say obsessive – presence of horned zoomorphic images, essentially pertaining to the Bovidae. A further peculiarity is that practically all these horned figures are engraved in such a manner that the horns point toward the peak of the mountain. This is not a chance occurrence. It has been observed that Mount Bego is one of the Maritime Alps mountains most frequently struck by lightning, and it has been hypothesized that Mount Bego was selected by prehistoric peoples as a “sanctuary” precisely because of this meteorological characteristic. It is also worth noting the zigzag form of many of the Mount Bego horns, reminiscent of lightning (Marro, 1944-45).

In the highest part of the Valley of Marvels is found an engraved boulder which is considered to be one of the most significant finds in the entire region's rock art; the boulder is commonly known as the "Altar's Rock", and on its face is a scene of the so-called "Tribal Chief". The rock itself is red-crimson in color and rises above a smooth, wide, rocky surface covered by hundreds of engravings. The rock stands like an altar on a history-seeped surface, in a position that dominates the valley, and so appears to be the central element of the cult associated with rock art (fig. 10). It has been dated back to the first part of the Bronze Age, about 1800 B.C. (Lumley *et al.* 1990: 45).

On the rocky "altar" surfaces some daggers, a stair-like design, a little anthropomorphic figure in a praying position, and a larger anthropomorphic figure that was wrongly named the "Tribal Chief"—it is most probably a shaman—are engraved. Let us now consider the fungiform image in the scene (fig. 11): it is on the right of the large anthropomorphic figure, next to the "dagger" or "bolt of lightning" hitting him on the head. This object has been interpreted in turn as an abstract design, a stylized bovine skull, and more frequently as a dagger or other ritual weapon. It is nevertheless difficult to see any kind of weapon in them. There are two details that may escape the attention of an archaeologist, though not the careful eye of a mycologist, which lead to the possible interpretation of the object as a fungus of the *Amanita muscaria* species. The first element regards the thickening seen in the upper part of the "stem", which would seem to portray the ring that runs around *Amanita* mushroom stem. The second detail concerns a collection of eleven pointed engravings found on the top part of the "cap".

One more time, the presence of "little dots"—either painted or engraved—on the image of the surface of a mushroom cap belonging to a religious scene denotes almost without fail the fly-agaric, or the related and equally psychoactive *Amanita pantherina*. The entire setting of the "Altar Rock" would seem to have shamanic connotations due to the images of mushroom and stair-like drawings (perhaps a real stairway)—key elements of basic shamanism. Dufrenne (1996) has observed in the Mount Bego rock art, Indo-European and Vedic religious concepts.

Stonehenge, England

We now focus our attention to some rock engravings from the megalithic site of Stonehenge, in England. They are engraved on a pair of the monoliths – by the archeologists numbered as n. 4 and n. 53 – constituting the two principle stone circles of the site, (figs. 12, 13; Samorini 1995b). These stones belong to a late phase of the site, being added later, and date to the Wessex Culture, around 1500 BC. The images engraved on these rocks, recorded for this time in 1953, could be even more recent. In these engravings are reproduced many objects interpreted by archaeologists as sacrificial axes of the Mycenaean kind. The variation in the feature of the "axes" appears to be peculiar to the Stonehenge site and it opens the possibility of ethnomycological interpretations. In Stonehenge appear to be engraved big mushrooms following the natural range of variations in the shape of the cap (from semi-spheric to flat) and of the stem (from squat to more thin).

All too often researchers base their arguments on largely accepted opinions when interpreting unknown and repeated symbols found in archaeological documents. Maybe this is to avoid hurting the feelings of the author who—sometimes over a hundred years before—first gave his interpretation, or maybe it is simply due to "interpretative indolence". This could be the case of the Stonehenge "axes".

Scandinavia

Mushroom effigies have been recognized in the Swedish rock art, belonging to the long Scandinavian Bronze Age. A characteristic artistic and symbolic element is represented by the boat, symbol of the trip into the other world undertaken by the dead. Inside the boat, anthropomorphic figures, trees, lances, crosses, stylized animals are present. Following Kaplan

(1975, 1977), some of the images interpreted with “indolence” as lances, indeed are stylized forms of mushrooms, specifically the *Amanita muscaria*; for example, in two rock engravings of the Åby site, in the Bohuslän, dated to the 1100 BC. In the second of these engravings the mushroom emblem is held by an anthropomorphic figure (fig. 14). The mushroom motif at the center of a boat is depicted also in a dozen of razors found in Danish archaeological sites, possibly dated to 1100 BC (fig. 15). In some cases, the upper part of the mushroom, corresponding to the cap, is provided by a rayed decoration, a characteristic that could indicate an energy coming out or surrounding the mushroom. In other cases a hollow inside the stem appears to be designed, a characteristic of the ripen forms of the fly-agaric. This hallucinogenic species of mushroom is very common in the Scandinavian regions, and we know the Lapp Inari shamans used it (Wasson, 1968: 279).

Mushroom-stones Vinča, Slovenia

Some green stone objects with characteristic mushroom features have been associated to the Vinča Culture, developed in the Balkan region during the Middle Neolithic (VI-III millennia BC). The best preserved of these objects are those found in the archaeological site of Vinča, a village near Belgrade, from which belongs the name of this old culture. Following Gimbutas (1974, p. 220), there are no doubts on the cultural role of these objects. Dwelling areas at Vinča yielded a number of mushrooms carved out of light green rock crystal which may have stood on domestic altars. These objects wait to be studied by the ethnomycologists. The Vinča Culture belongs to the cultural-religious substratum of the “Old Europe”, that is the group of Early Neolithic cultures of the eastern-centre Europe (7000-3500 BC), focused on the cult of a feminine divinity, the Mother Goddess, in its various representations of Eye-Goddess, Butterfly-Goddess, Snake-Goddess, Toad-Goddess, etc. This culture spread toward south-east reaching the Macedonia and the Calcidian region.

Mesoamerica

More than 400 Mesoamerican objects classified as “mushroom-stones” are known, mainly belonging to the Mayan area; the oldest ones date back to the Middle-Pre-Classic, that is the I millennium BC (fig. 16). These objects have been interpreted by the archaeologists as phallic symbols of fertility, moon divinities, cosmic symbols, stones to fix the territorial boundaries, pestles to crush the corn or dies for the processing of the earthenware (Lowy 1981; Mayer, 1977). Only after the discovery of the traditional use of hallucinogenic mushrooms preserved till our days in central Mexico (Wasson, 1974), it was clarified the interpretation to be given to the mushroom-stones: intentional representation of hallucinogenic mushrooms. The meaning of the images carved on the stem revealed their complete meaning, like that of a kneeling person in a prayer attitude, and that of a toad; this animal is deeply associated with the mushrooms, particularly the fly-agaric (“toad-stool”) (Samorini, 2001: 28-9).

Made with igneous stone, more rarely in lime or sandstone, the mushroom-stones are in average 30 cm high, and have been found from southern Mexico to Guatemala and in the western regions of El Salvador.

A traditional knowledge of the fly-agaric has been observed among some Maya populations: the mushroom is still revered and named with the Quiché expression *itzel ocox* (“diabolic mushroom”). The *Amanita muscaria* is known also by the Mayan tribes of the Cobán area in Guatemala (Borhegyi, 1961; Lowy, 1977) and of the Mexican region of Chapas (Rötsch, 1995).

More recently, Guzmán brought to the attention a little object belonging to the Purepechan culture – a pre-hispanic culture localized in the modern Mexican state of Michoacán –, found at Cuenca de Pátzcuaro, in the archaeological site of Las Yácatas de

Tzintzuntzan. It could represent the most little Mesoamerican mushroom-stone so far known, interpreted as the representation of a young form of *Amanita muscaria* (fig. 17). It is 3,5 cm high, carved on a basaltic rock; on this object it could be possible to observe the intentionally engraved image of a human head or skull (Guzmán, 1997, Mapes et al., 1981: 61-2 e Lam. IV, Fig. 36). The little cavities on the upper part of the object very likely indicate the white “dotted” spot of the red cap of fly-agaric.

Kerala, India

Let us move on to Asia now, and notably to south India and to the state of Kerala. A megalithic prehistoric culture characterizes this land, with its origins still to be clarified. This civilization from the south Indian Iron Age shows dolmen, menhir and other stone monuments, remarkably similar to the megalithic monuments from northern Europe, though very distant both geographically and chronologically.

Typical megalithic monuments from Kerala are the *kuda-kallu* (figs 18, 19), a name meaning “umbrella-stones” in the Malayalam language; archaeologists have classified them as dating between 1000 BC and 100 AD. The most important concentration of these monuments is found in the interior of the Trichur and Palghat regions north of Cochin, in central Kerala (Krishna, 1967).

On average, the *kuda-kallu* measure 1.5-2 m in height and 1.5-2 m in width. They are made up of four stones cut into half segments, joining at the bottom and holding up a fifth stone which is flat on the side on which it is resting and convex and even in shape on the other side. The entire complex would seem to resemble an umbrella, or, even better, a huge mushroom. These monuments are not graves. It was suggested that they were archaic prototypes of the Buddhist stupa (Longhurst, 1979).

Culturally, the *kuda-kallu* is strongly associated with the umbrella, an archaic symbol of power, authority, and sacredness, widespread in ancient Egypt among the Assyrian and the eastern civilizations. Although the connection between these stone monuments and the umbrella is plausible, I have put forward the hypothesis whereby they were supposed to portray mushrooms, as they are very similar in shape (Samorini, 1995).

The name *kuda-kallu* was clearly given at a later time, no doubt after the time when the monuments were erected. There is no reliable evidence that it has the same meaning as the name given to it by those who built it. Besides, as Longhurst (1979) confirms, it is more than likely that during the Asoka period, some centuries after the erection of the *kuda-kallu*, the royal umbrella was associated with the stupa, for which the *kuda-kallu* are seen as the forerunners, both from an architectural and a symbolic point of view. Wasson (1968: 66) makes a brief reference to the Kerala “mushroom-stone”, although he did not actually see them.

Near the *kuda-kallu* are other megalithic monuments: menhirs, dolmens, stone circles and “hood-stones”. The “hood-stones” are very interesting because of something I noticed on some of them. They are made up of a single stone that covers over an underground grave. I observed numerous round cavities on some of them, dispersed over the entire upper surface of the stone (fig. 20). The point of these cavities is incontestable: they served a clear decorative purpose and also highlighted a distinctive characteristic of the object that the “hood-stones” were meant to represent (fig. 21). One more time one must take into consideration that the most practical way of representing the fly-agaric or the panther-cap’s white spots on stone was by scooping out round holes in the surface. At this point, the hypothesis that the “hood-stones” and the *kuda-kallu* were meant to specifically represent either one or both of these psychoactive mushrooms becomes much more convincing. *Amanita muscaria* and *A. pantherina* are present in south India, in the coniferous forests of the Kodaikanal region (in Tamil Nadu), about 80 km from the megalithic sites. In this same region, different species of psilocybian mushrooms can be found (Natarjan & Raman 1983).

If the *kuda-kallu* really represented mushrooms, they therefore represented psychoactive mushrooms, that is, mushrooms that allowed visions of the “other side”, of life after death; as such, they were far more suitable than others (than edible mushrooms, for instance) to being associated with funeral cults.

The hypothesis by Wasson (1968) that identified the sacred drink and the divinity *soma* in the *RgVeda* with the fly-agaric is well-known. If the *kuda-kallu* were trying to portray psychoactive mushrooms, then this poses the question already raised by Wasson: what relationship is there between the megalithic *kuda-kallu* cult and the *soma* Vedic cult? There doesn't seem to be any direct connection, in the sense that the *kuda-kallu* is not a symbol of the cult originating or influenced by the *soma* cult. These monuments were erected by non-Indo-European populations. The cult associated with the *kuda-kallu* developed in a period preceding the Ari's contact with south India, and at the times of the contact the Ari had already left behind the knowledge of the original *soma* and instead worshipped using substitutes.

The megalithic cultures of south India and Europe share a number of common features, even though there is a chronological difference between them of at least one thousand years: a distance that appears to be a serious obstacle to those theories that would have the former civilization originating directly from the latter. Nevertheless, the similarities in some of the characteristics of the two cultures are surprising and involve the shape of the *kuda-kallu* itself. The shape of some British and northern French dolmens brings the *kuda-kallu* dolmen to mind. Also, the whole range of European megalithic works should be subject by accurate ethnomycological research. See, for example, the Stonehenge mushroom-like engravings over discussed.

In this picture of scattered dowels of ethnomycological importance in the Eurasian archaeology, we have now to insert the new Thracian finding, in Greece, and which gave impulse to this Congress. It concerns mushroom-stones mainly obtained by engraving and smoothing big irremovable rocks, reaching the 4 m high. They are inside open sanctuaries dated back to the I° millennium BC, that is to the Thracian Early Iron Age.

Letting the other authors to present the Thracian mushroom-stones, I only want to point out that the comparative analysis of the *kuda-kallu* and the Thracian mushroom-stones – of which the oldest ones appear to be contemporary – shows surprisingly analogies in the symbolic relationships these remains intended to represent, but we have to remind the non-Indo-European origins of the *kuda-kallu*. Nevertheless, the Thracian mushroom-stones appear to be an important dowel of that branched phenomenon of the “Indo-European” diffusion of the knowledge and the cult of the entheogenic mushrooms that should relate the pressing stones and filters of the North Pontic Catacomb Culture of the Black-Sea (dated to the first half of the II° millennium BC; cfr. Kleijn, 1984) to the Vedic Soma, the Indo-Iranian Haoma, the Thracian god Sabatius, and the original figure of the Hellenic Dionysos.

I close with a methodological consideration: in the study of the ethno-geographic spreading of a cult based on the knowledge of a psychoactive source, it is important to consider the possibility that this knowledge meets pre-existing autochthonous knowledges of different or same visionary sources, and the consequent synergism – through conflicts and syncretism – is at the base of the ethnological and ethnobotanical “Psychopharmacological Complexes.”

In many cases power dispute developed between two religious visionary systems. Some modern example have been studied, as the symbolic-mythologic dichotomy between the peyote and the jimsonweed in the Mexican Huichol culture (Furst & Myerhoff, 1966), and the synergic encounter of the Byeri and Bwiti cults among the Bantus living in the Equatorial Africa, based on the two visionary plants *alan* and *iboga* (Samorini, 2002-3).

The same divinities associated to the “entheogenic” cults undergo in the course of time the consequences of the cultural encounters, evolving from the divinity associated to a sole visionary source to a more complex divinity, till in some cases to be transformed in a great ecstatic divinity of the modified states of consciousness – and relating religious interpretations

– induced by all kind of visionary sources discovered or adopted by that given human culture. It could be the cases – for example – of Xochipilli – the “Prince of Flowers” of the Aztec divine pantheon –, of the Indian god Shiva and of the Greek god Dionysus (Wasson, 1973; Danilou, 1980). In an ethnological point of view, it is therefore possible to speak of an “Aztec Psychopharmacological Complex”, a “Dyonosian Psychopharmacological Complex”, as of a “Bantu Psychopharmacological Complex”, etc.

We know that at a certain point of its history, Dionysus was incorporated to the Eleusinian Mysteries, together its differentiated psychopharmacological capacity (mainly of mycological nature); the result of the synergic fusion between the Dionysian and the Eleusinian psychopharmacological complexes (the last one mainly based on spike and poppy visionary sources) were so profound that influenced even the original Christendom, and not only the Mediterranean ecstatic cults of the subsequent centuries (Samorini, 2008).

Following these considerations, it has not to be excluded the possibility that the same god Sabatius, before undergoing the “Dionysian transformation” (Wohlberg, 1990), could have been a divinity already differentiated in his visionary functions and sources. Furthermore, caution is important in the study of the Indo-European psychopharmacological complex, particularly in the elaboration of the diffusionist hypothesis associated to the knowledge of the *soma*: to view the *soma* as the sole visionary source dominating in an “aseptic” mode the subjected autochthonous cultures risks to be a forced view, in the light of the history of the visionary sources and of their ethno-geographic wanderings.

References

- AA.VV., 1986, *Arte preistorica del Sahara*, De Luca & Mondadori, Roma & Milano.
- Aaronson S., 1989, Fungal parasites of grasses and cereals: their role as food or medicine, now and in the past, *Antiquity*, 63: 247-257.
- Acosta, P., 1968, *La pintura rupestre esquematica en España*, Universidad de Salamanca, Salamanca.
- Akers B.P. et al., 2011, A Prehistoric Mural in Spain Depicting Neurotropic *Psilocybe* Mushrooms?, *Economic Botany*, 65: 121-128.
- Alonso, A. 1983–84. Los conjuntos rupestres de Marmalo y Castellón de los Machos (Villar del Humo, Cuenca). *Ampurias*, 45-46: 8–29.
- Beltran A., 1979, *L'arte rupestre del Levante spagnolo*, Jaca Book, Milano.
- Bogoraz V.G., 1904-9, *The Chukchee*, Memoir of the American Museum of Natural History, New York.
- Borhegyi F.S., 1961, Miniature mushroom stones from Guatemala, *American Antiquity*, 26: 498-504.
- Danilou A., 1980, *Siva e Dioniso*, Ubaldini Editore, Roma.
- Boyd W.W., 1986, Rye and ergot in the ancient history of Scotland, *Antiquity*, 60: 45-47.
- Devlet M.A., 1982, Petroglify Verchniego Yeniseia, *Akademya Nauk SSSR*, Moskva, 2: 111-120.
- Dikov N.N., 1971, *Naskalnye zagadki drevnei Chukokti. Petroglify Pegtymelya*, Nauka, Movska.
- Dikov N.N., 1979, Origini della cultura paleoeschimese, *Bollettino Camuno Studi Preistorici*, 17: 89-98.
- Doveri F., 2004, *Funghi fimicoli italici*, Associazione Micologica Bresadola, Trento.
- Dowson T.A., 1989, Dots and dashes: cracking the entoptic code in Bushman rock paintings, *South Afr.Arch.Soc. Goodwin Series*, 6: 84-94.
- Dufrenne R., 1996, *La vallies des Merveilles et les mythologies Indo-Europiennes*, Centro Camuno Studi Preistorici, Capo di Ponte, BS.
- Duvivier P., 1998, *Amanita muscaria* ancient history, *The Entheogen Review*, 7(2): 34-35.

- Furst P.T. & B.G. Myerhoff, 1966, Myth and History: The Jimsonweed Cycle of the Huichols of Mexico, *Antropologica*, 17: 1-39.
- Gimbutas M., 1974, *The Goddesses and Gods of Old Europe*, University of California, Berkeley.
- Gluza I., 1984, Neolithic cereals and weeds from the locality of the Lengyel culture at Nowa Huta-Mogila near Cracow, *Acta Palaeobotanica*, 23: 123-184.
- Guzman G. 1983, *The Genus Psilocybe*, J. Cramer, Valduz, D.
- Guzman G., 1997, *Los nombres de los hongos y lo relacionado con ellos en America Latina*, Instituto de Ecologia, Xalapa, Mexico.
- Guzman G. & M. L. Castro. 2006. Observations on some known species of *Psilocybe* from Spain and description of a new species. *Boletyn Sociedad Micologica de Madrid*, 27: 181-187.
- Hachid M. et al., 2010, Premiers resultats du projet algero-français de datation directe et indirecte des images rupestres dans la Tasili-n-Ajjer, *Sahara*, 21: 27-58.
- Helbaek H., 1950, Botanical study of the stomach contents of Tolund man, *Aðroboger for Nordisk Old Kyndighed og Historic*, pp. 328-341.
- Jordá Cerdá F., 1975, ¿Restos de un Culto al Toro en el Arte Levantino?, *Zephyrus*, 26-27: 187-216.
- Kaplan R.W., 1975, The sacred mushroom in Scandinavia, *Man*, 10: 72-79.
- Kaplan R.W., 1977, The sacred mushroom in Scandinavia. Rejoinder to W. Fagg, *Man*, 12: 339-340.
- Kleijn L., 1984, The coming of the Aryans: who and whence?, *Bull.Deccan Coll.Res.Inst.*, 43: 57-69.
- Krishna I.L.A., 1967, *Kerala megalithic and their builders*, Madras, University of Madras.
- Lhote H., 1973, *A la découverte des fresques du Tassili*, Arthaud, Paris.
- Longhurst A.H., 1979, The story of the stupa, New Delhi, Asian Educational Services.
- Lumley H., 1995, *Le Grandieuse et le Sacré. Gravures rupestres protohistoriques et historiques de la region de Mount Bego*, Edisud, Aix-en-Provence.
- Lumley H. et al., 1990, La stèle gravée dite du "Chef de tribu" dans la région du Mont Bego, Vallée des Merveilles, Alpes-Maritimes, *L'Anthropologie*, 94: 3-62.
- Mapes C., Guzman G. & J. Caballero, 1981, *Etnomicologva Purepecha*, Sociedad Mexicana de Micologva, Mexico D.F.
- Marro G., 1944-45, L'elemento magico nelle figurazioni rupestri delle Alpi Marittime, *Atti Accademia Scienze Torino*, 81:91-95.
- Mayer k.h., 1977, *The Mushroom Stones of Mesoamerica*, Acoma Books, California.
- Mori F., 1975, Contributo al pensiero magico-religioso attraverso l'esame di alcune raffigurazioni rupestri preisotriche del Sahara, *Valcamonica Symposium '72*, :344-366.
- Moser M., 1984, *Panaeolus alcidis*, a new species from Scandinavia and Canada, *Mycologia*, 76: 551-554.
- Muzzolini A. et al., 1991, Essai de classification de peintures de l'Immidir (Algérie), *Sahara*, 4: 135-140.
- Natarajan K. & N. Raman, 1983, *South Indian Agaricales*, Vaduz, Cramer.
- Ruiz J.F. et al., 2009, Cronologva del arte rupestre postpaleolvtico y datación absoluta de patinas de oxalato cálcico. Primeras experiencias en Castilla-La Mancha (2004-2007), in: J. A. López & R. Martínez (cur.), *El arte rupestre del arco mediterráneo de la Península Ibérica*, Museo de Bellas Artes San Pvo, Valencia, pp. 303-316.
- Saar M., 1991, Ethnomycological Data from Siberia and North-East Asia on the Effect of *Amanita muscaria*, *J.Ethnopharm.*, 31: 157-173.
- Samorini G., 1989, Etnomicologia dell'arte rupestre sahariana (Periodo delle "Teste Rotonde"), *Bollettino Camuno Notizie*, 6(2): 18-22.

- Samorini G., 1992b, The oldest representation of hallucinogenic mushrooms in the world – Sahara Desert, 9000-7000 BP, *Integration*, 2/3: 69-78.
- Samorini G., 1992, Neurotossicologia delle graminacee e dei loro patogeni vegetali. Un'introduzione, *Annali Museo Civico Rovereto*, 7: 253-264.
- Samorini G., 1995, Sequenze lineari di punti nell'arte rupestre. Un approccio semiotico mediante psicogrammi e ideogrammi, *Bollettino Camuno Studi Preistorici*, 28: 97-100.
- Samorini G., 1995b, Umbrella-stones or mushroom-stones? (Kerala, Southern India), *Integration*, 6: 33-40.
- Samorini G., 1998, Further considerations on the mushroom effigy of Mount Bego, *The Entheogen Review*, 7(2): 35-6.
- Samorini G., 2001, New Data from the Ethnomycology of Psychoactive Mushrooms, *International Journal of Medicinal Mushrooms*, 3: 257-278.
- Samorini G., 2001, *Funghi allucinogeni. Studi etnomicologici*, Telesterion, Dozza (BO).
- Samorini G., 2002-2003, The ancestor cult Byeri and the psychoactive plant *alan* (*Alchornea floribunda*) among the Fang of Western Equatorial Africa, *Eleusis*, n.s., 6/7: 29-55.
- Samorini G., 2008, L'uso di sostanze psicoattive nei Misteri eleusini, in: F. D'Andria et al. (Eds.), *Uomini, piante e animali nella dimensione del sacro*, Seminario di Studi di Bioarcheologia, 28-29 giugno 2002, CNR e Università del Salento, Edipuglia, Bari, pp. 217-233.
- Sansoni U., 1994, *Le più antiche pitture del Sahara. L'arte delle Teste Rotonde*, Jaca Book, Milano.
- Wasson R.G., 1968, *Soma. Divine Mushroom of Immortality*, Harcourt Brace Jovanovich, New York.
- Wasson R.G., 1973, The role of "flowers" in Nahuatl culture: A suggested interpretation, *Harvard Botanical Museum Leaflets*, 23(8): 305-324.
- Wasson R.G., 1974, *Maria Sabina and her Mazatec Mushroom Velada*, Harcourt Brace Jovanovich, New York.
- Wasson R.G. et al., 1986, *Persephone's Quest. Entheogens and the Origins of Religion*, Yale University, New Haven.
- Wohlberg J., 1990, Haoma-Soma in the Word of Ancient Greece, *J. Psychoactive Drugs*, 22: 333-342.

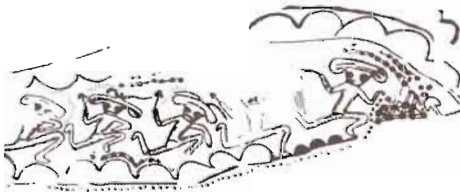

Fig. 1 – Relief of a painting in a rockshelter of Tin Tazarift, Tassili, Algeria.
(Αποτύπωση ζωγραφιάς σε βραχόσκηπη)

Fig. 2 – Painting in a rockshelter of Tin-Abouteka, Tassili, Algeria.
(Ζωγραφιά σε μια βραχόσκηπη)

Fig. 3 – Anthropomorph painted in a rockshelter of In-Aouanrhat, Tassili, Algeria.
(Ανθρωπόμορφη ζωγραφιά σε βραχοσκεπή)

Fig. 4 – Relief of a painting of a rockshelter of Matalem-Amazar, Tassili, Algeria. (Αποτύπωση ζωγραφιάς σε βραχοσκεπή)

Fig. 5 – Painted rockshelter of Fuente de Selva Pascuala, Villar del Humo, Cuenca, Spain

Fig. 6 – Detail of the painting of Fuente de Selva Pascuala, Spain.

Fig. 7 – Relief of a rock engraving of the Pegtymel river, Siberia (from Dikov, 1971, tav. IX).

Fig. 8 – Relief of a rock engraving of the Ortaa-Saagol site, Yenisei river, Siberia (from Devlet, 1982, p. 118).

2
Fig. 9 - Relief of a rock engraving of the Pegtymel river, Siberia (from Dikov, 1971, tav. 1).

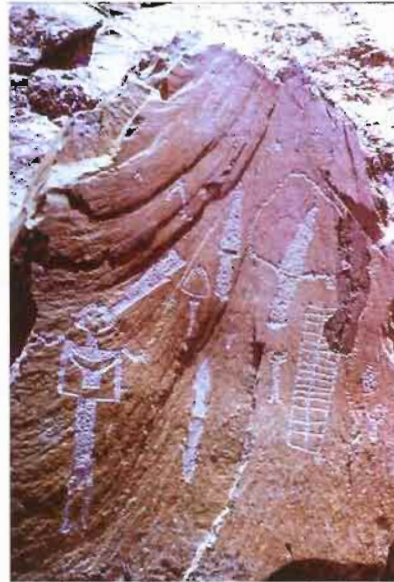

Fig. 10 - Rock engraving on the "Tribe chief" stone, Mount Bego, southern France.

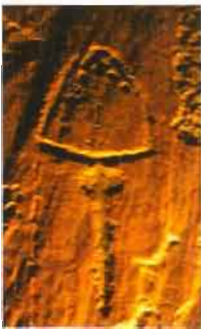

Fig. 11 - Detail of the rock engraving of Mount Bego, France

Fig. 12 - Relief or rock engravings on the stone n. 4 of Stonehenge, England (design of the Centro Camuno Studi Preistorici, Valcamonica).

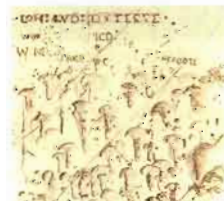

Fig. 13 - Relief or rock engravings on the stone n. 53 of Stonehenge, England (design of the Centro Camuno Studi Preistorici, Valcamonica).

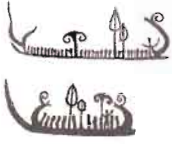

Fig. 14 – Relief of rock engravings from the Eby, Bohuslön, Sweden (from Kaplan, 1975, fig. 3).

Fig. 15 – Engraving on a bronze razor from Danmark (from Kaplan, 1975, fig. 1a).

Fig. 16 – Mayan mushroom-stone from Guatemala

Fig. 18 – Kuda-kallu (“umbrella-stone”) from Cheramangad, Kerala, India.

Fig. 17 – A little mushroom-stone from Michoacan, Mexico, 3,5 cm high (from Guzman, 1997).

Fig. 19 – Kuda-kallus (“umbrella-stones”) from Aryannoor, Kerala, India.

Fig. 20 – Hood-stone from Cheramangad, Kerala, India.

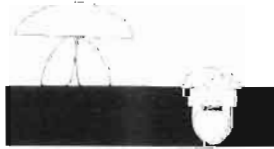

Fig. 21 – Design of a kuda-kallu (left) and a hood-stone (right) from Cheramangad, Kerala, India.

Μανιταροειδή ομοιώματα στην παγκόσμια αρχαιολογία. Από τις βραχογραφίες στα πέτρινα μανιτάρια.

Τζιόρτζιο Σαμορίνι

Απόσπασμα: Τα προϊστορικά ομοιώματα μανιταριών, που φθάνουν σε εμάς, είναι κυρίως δύο ειδών: ζωγραφισμένα ή εγχάρακτα σε βράχο ή ακόμα σκαλιστά σε πέτρα αποτελούν τα επονομαζόμενα «πέτρινα μανιτάρια». Στις περισσότερες περιπτώσεις τα μανιτάρια που αναπαριστώνται είναι «ενθεογενούς» είδους δηλ. προκαλούν μεταβολές του επιπέδου συνείδησης που ερμηνεύονται πνευματικά και θρησκευτικά. Τα ομοιώματα των μανιταριών που είναι εγχάρακτα ή ζωγραφισμένα σε πέτρα γενικά συνδέονται με σκηνές τελετουργιών και μύησης και τα πέτρινα μανιτάρια προσιδιάζουν συγκεκριμένους ιερούς χώρους.

Τα αρχαιότερα ομοιώματα μανιταριών που αναγνωρίστηκαν σε επι-παλαιολιθικές αναπαραστάσεις στην περιοχή της Σαχάρας και ανήκουν στην φάση των «Σφαιρικών Κεφαλών» χρονολογούνται από το 7.000 – 5.000 π.Χ. Άλλα ομοιώματα μανιταριών της παλαιολιθικής εποχής εντοπίστηκαν σε αναπαραστάσεις σε βράχο στην Ισπανία, στην περιοχή *Selva Pascal* και χρονολογούνται από το 6.000 – 4.000 π.Χ. καθώς και Σιβηρικές εγχάρακτες σε βράχο αναπαραστάσεις που προήλθαν από φυλές *Ιννουϊτιδών* που ομιλούσαν τη γλώσσα *Proto-eskimo-aleutic*. Πλάι στα λιγοστά νεολιθικά ευρήματα, ομοιώματα μανιταριών ταυτίστηκαν με βραχογραφίες της Εποχής του Χαλκού στη Σκανδιναβία, την Αγγλία και τη Νότια Γαλλία.

Όσον αφορά στα πέτρινα μανιτάρια, το μέγεθός τους ποικίλει: τα μεσοαμερικάνικα που ανήκουν κυρίως στον προκλασικό πολιτισμό των *Μάγια* έχουν ύψος 30-40 εκ. Στην Ευρασία εντοπίζονται μανιτάρια μεγάλου μεγέθους, από τα *kuda-kallu* στην Κεράλα, στη νότια Ινδία που έχουν ύψος 1-2 μ. και αποτελούνται από 5 εγχάρακτους λίθους ως τα πέτρινα μανιτάρια, τα μεγαλύτερα γνωστά έως σήμερα, που εντοπίστηκαν στη Θράκη και έχουν ύψος 4 μ. και περισσότερο και τα οποία αποκτήσαμε μέσω χάραξης και εξομάλυνσης μεγάλων αμετακίνητων βράχων.

Συγκριτική ανάλυση των μανιταριών *kuda-kallu* και των πέτρινων μανιταριών της Θράκης, εκ των οποίων τα αρχαιότερα μοιάζουν σύγχρονα, δείχνει μια αναλογία στις συμβολικές σχέσεις που αυτά τα μανιτάρια προορίζονταν να αναπαραστήσουν. Επιπλέον τα πέτρινα μανιτάρια της Θράκης αποδεικνύονται ότι είναι ένας σημαντικός συνδετικός κρίκος αυτού του διακλαδωτού φαινομένου της «*Ινδοευρωπαϊκής*» διασποράς της γνώσης και της λατρείας των ενθεογενών μανιταριών τα οποία θα έπρεπε να συσχετίσουν τα μανιτάρια *kuda-kallu* με το φυτό *Soma* των Βεδών, το θεό των Θρακών *Σαβάζιο* και την πρωτότυπη εικόνα του Έλληνα *Διονύσου*.

Οι απαρχές της σχέσης μεταξύ ανθρώπων και μυκήτων χάνεται στα βάθη των αιώνων. Η σχέση αυτή έχει μελετηθεί από ένα διεπιστημονικό τομέα, την εθνομυκητολογία. Ανάλογα με το είδος της λειτουργίας που κατέχει η ανθρώπινη σχέση με το μύκητα είναι δυνατόν να εντοπιστούν έξι τομείς: 1) η εθνομυκητολογία των βρώσιμων μανιταριών, 2) η τοξικολογική εθνομυκητολογία και 3) η φαρμακευτική εθνομυκητολογία, 4) η εθνομυκητολογία της μαγείας 5) η εθνομυκητολογία των ψυχοδραστικών μανιταριών 6) η παραγωγική εθνομυκητολογία (Samorini, 2001: 3).

Όσον αφορά στα ψυχοτρόπα μανιτάρια, η εθνομυκητολογία χρησιμοποιεί πολλούς κλάδους ανθρωπιστικών σπουδών, όπως την ανθρωπολογία, τη φιλολογία, την αρχαιολογία, την ιστορία των θρησκειών. Η προέλευση της ανθρώπινης εμπειρίας με ψυχοδραστικά μανιτάρια και, γενικότερα, με τις πηγές οραμάτων - φυτικής ή ζωικής προέλευσης - που προκαλεί βαθιά κατάσταση μεταβολής της συνείδησης, φαίνεται να είναι πολύ παλιά. Όσον αφορά στους μύκητες, τα αρχαιολογικά δεδομένα αναφέρουν ότι τα παλαιότερα ανάγονται στην επι-Παλαιολιθική εποχή, μεταξύ λαών συλλεκτών-κυνηγών, αλλά οι απαρχές τους θα μπορούσαν να είναι αρχαιότερες.

Λαμβάνοντας υπόψη τον κόσμο της προϊστορίας και της πρωτοϊστορίας - που είναι το θέμα αυτού του άρθρου - είναι δυνατόν να αναγνωριστούν τέσσερις κατηγορίες των αρχαιολογικών ευρημάτων σε σχέση με τους μύκητες, ειδικότερα αν σκεφτεί κανείς όλο το βασίλειο των μυκήτων, ξεκινώντας από τις Basidiomycetes – τα υψηλότερα μανιτάρια που αποτελούνται από ένα μίσχο και ένα πύλο - τα χαμηλότερα μανιτάρια, όπως η ερυσίβη (*Claviceps* spp.) και η μούχλα (*Aspergillus*, *Penicillium*, etc.):

- 1) προτομές μανιταριών σε βραχογραφίες, ζωγραφισμένες ή χαραγμένες πάνω στο βράχο
- 2) ομοιώματα μανιταριών λαξευμένα σε κινητούς ή ακίνητους βράχους τα λεγόμενα «πέτρες μανιτάρια».
- 3) ομοιώματα μανιταριών σε άλλες πηγές της πλαστικής τέχνης, όπως αντικείμενα σε πηλό ή μέταλλο.
- 4) βιολογικά υπολείμματα που για τα μανιτάρια, πολύ λίγες περιπτώσεις είναι γνωστές.

Στο παρόν άρθρο θα επικεντρώσω την προσοχή μου στις δύο πρώτες κατηγορίες αρχαιολογικών ευρημάτων.

Σχετικά με τα συμπεράσματα της τρίτης κατηγορίας, που αφορά αντικείμενα αποδιδόμενα σε πηλό, ήλεκτρο, χρυσό έχουν βρεθεί σε πολλές χώρες ομοιώματα μανιταριών και η συχνότητά τους αυξάνεται όσο φθάνουμε τους ιστορικούς χρόνους. Αλλά στις περισσότερες περιπτώσεις που εξετάζονται, τα συμπεράσματα δεν είναι δυνατόν να φθάσουν μέχρι το αρχικό λειτουργικό πλαίσιο τους, καθώς είναι δύσκολο να καταδειχθεί πρόθεση αναπαράστασης μανιταροειδούς συμβολισμού.

Όσον αφορά στα βιολογικά ευρήματα, η βιο-αρχαιολογική ανάλυση έδειξε την παρουσία της ερυσίβης σε ανθρώπινες τοποθεσίες ξεκινώντας από 18.000 χρόνια π.Χ. στη Μέση Ανατολή και στην Ευρώπη 5400 π.Χ. (Aaronson, 1989? Boyd, 1986? Gluza, 1984).

Η ερυσίβη είναι ένας μύκητας που μολύνει τις αιχμές των καλλιεργειών και των άγριων χόρτων. Τα σκληρώτιά του είναι σκληρά και εμφανίζονται λίγο σαν «κέρατα» ,στις άκρες ώριμα, γεμάτα τοξικά ή ψυχοτρόπα αλκαλοειδή, η ιστορία τους σκόπιμα ή τυχαία είναι συνυφασμένη με την ιστορία του προϊστορικού ανθρώπου, του συλλέκτη και μετέπειτα του καλλιεργητή των φυτών αυτών. Σημαντική είναι η ανακάλυψη των σκληρωτιών ερυσίβης στο στομάχι του "Man Grauballe" και "Man Tolund" που ανήκουν σε τοποθεσίες στην Δανία και χρονολογούνται από το 500 π.Χ. (Helbaek, 1950).

ΒΡΑΧΟΓΡΑΦΙΕΣ

Έρημος Σαχάρα

Πριν μετατραπεί σε έρημο, η περιοχή Σαχάρας διασχίζονταν από ποταμούς και λίμνες, καλύπτονταν από πυκνή βλάστηση και κατοικούνταν από ανθρώπινες φυλές. Αυτοί οι λαοί άφησαν πίσω τους πλούσια ποικιλία βραχογραφιών, που έχουν διατηρηθεί από την ερήμωση και την επακόλουθη αφυδάτωση της περιοχής.

Η εθνομυκολογική τεκμηρίωση που έχω προσδιορίσει ανήκει στη χαρακτηριστική περίοδο των "Στρογγυλών Κεφαλών" (Samorini 1989, 1992b). Η απόλυτη χρονολόγηση αυτής της απεικόνισης είναι ακόμα αβέβαιη, υπολογίζεται όμως μεταξύ του 9000 και 7000 χρόνια πριν από σήμερα. Πολύ πρόσφατα, η ανάλυση ραδιενεργού άνθρακα 14 πρότεινε τις ημερομηνίες μεταξύ 5950 π.Χ. και 4810 π.Χ. για κάποιο από τα απεικονιζόμενα έργα. (Hachid et Al, 2010). Η περιοχή Tassili (Αλγερία) είναι η πλουσιότερη σε βραχογραφίες της περιόδου των "Στρογγυλών Κεφαλών", εντοπίζονται όμως και στην περιοχή Tadrart Acacus (Λιβύη), Ennedi (Τσαντ) και σποραδικά στην περιοχή Djebel Ouenat (Αίγυπτος) (Sansoni 1994).

Μια από τις σημαντικότερες και περιεκτικές σκηνές βρίσκεται σε ένα βράχο-καλύπτει, που παρατάσσονται σε σκάη ιερατική ή θέση χορού, που κυκλώνονται από μακριές και κυματίζουσες γιργάντες, διακοσμημένες με διάφορα είδη γεωμετρικών σχεδίων, που πιθανότατα έχουν μια πολύ συγκεκριμένη έννοια, χαμένη σε μας σήμερα. (Εικ. 1).

Κάθε χορευτής κρατά ένα αντικείμενο διαμορφωμένο σε σχήμα πανταριού στο δεξί του χέρι. Το εκρηκτικό είναι η επικείμενη δύο διακεκομμένη παρθέλα γραμμών, που αρχίζουν από το σημείο της επαφής μεταξύ του χεριού και του πανταριού, αντικείμενο και φτάνουν στο κεντρικό σημείο επάνω από το κεφάλι. Προεξέχουν δύο κέρατα.

Η δούλη γραμμή θα μπορούσε να υποδηλώσει μια έμμεση σύνδεση ή ένα άλογο γρό, που βρει μεταξύ του αντικείμενου που κρατείται με το χέρι, και του αθρόου του σώλου. Η έμμεση αυτή ταφιδίσει καλά με μια τυκτολογική επίση, αν ληφθεί υπόψη η αξία του συστατικού του, συχνά τυκτολογική-πνευματική, στη φόν των επιπέδων που αποφοδών ψυχρόπαια ικανότητα.

Έχει διατηρηθεί η άρωμη ότι στην Παλαιολιθική και την μετα-Παλαιολιθική τέχνη οι διάστρες γραμμές θα μπορούσαν να απεικονίζουν ένα πρόγραμμα, εώ οι σφαιρές γραμμές θα μπορούσαν να απεικονίζουν τα υλικά (Dowson, 1989 Samorini, 1995). Σε ένα καταβύθιο στην Tin-Abouteka, πάλι στο Tassili, ένα σχέδιο επιφανίζεται τουλάχιστον δύο φορές συνδεδεμένες τα πανταρία με τα ψάρια. Η με τα ψάρια και τα πανταρία (πύδρα λυγισμένα και τα χέρια διακείμενα κάτω). Ένα άλλο κοινό γεωμετρικό που βοηθά σε μεγάλο βαθμό στην εξακρίβωση της τυφότητάς τους, είναι η παρουσία των πανταριών που μοιάζουν με αντικείμενα που βρίσκονται έξω από τους βράχους και τους ηηρούς. Σε τη μορφή από το Matalem-Amazar, αυτά τα αντικείμενα έχουν εξακρίβωθεί σε όλο το γεωγραφικό του σφαιρούς. Σε αυτές τις περιπτώσεις, είναι τα πανταριού που μοιάζουν με αντικείμενα που βρίσκονται σε όλο το γεωγραφικό του σφαιρούς, όπως βρέθηκε στις διάφορες σκηνές από την περίοδο των Στρογγυλών Κεφαλών, και επιτηνέονται εώ ακριβώς ως πανταρία.

Αυτά τα στοιχεία έχουν επιτηνέσει από πολλούς συγγραφείς ως αιχμές βέλων, βάρκες με κουπί (Mori 1975), λαχανικά, ακόμη και λουλούδια (Lhote 1973, 210, 251), ή ως τη αντανάφαια ανημπαικά σβήβωα.

Η μορφή που ταφιδίσει περισσότερο με αυτήν του αντικείμενου λαιρείας είναι το πανταρί, περισσότερο ο τύπος των ψυχρόπαιων, των οποίων η κοινωνικο-ιερηή χρήση είναι γεωμετρική στις σκηνές που παρουσιάζουν τη συγκοιητή και προσφορά καθώς επίσης και στα εκφαστικά τελετολογικά του χορού, στη γεωμετρική ερμεία phosphene και στις παραγωγές παραιοθίσεων από το Tassili.

Ο τυκτολογικός σβήβωαίος φαίνεται να απεικονίζεται με δύο διαφορετικούς τρόπους: όπως ένα βελαντικό αντικείμενο που κρατείται στα χέρια των εικονιζόμενων μορφών (που καλύπτονται με φοβέματα ή με τα καλύπταια κεφαλή), ή ως στοιχεία που εξέρχεται του σφαιρούς. Σε τα έργα τέχνης των «Στρογγυλών Κεφαλών», υπάρχουν διάφοροι βέλτοι αθρόων μορφών με τυκτολογικές κεφαλάι. Μερικές έχουν ένα κεφαλάι - πύλο ή μια θηλή, άλλες κρατούν ένα φάλο ή κάσι στο χέρι τους.

Σε πολλές περιπτώσεις, οι ίδιοι οι αρχαιολόγοι έδωσαν ονόματα στις μορφές, όπως αυτές που έχουν τα «μυκητοειδή κεφάλια» (*tête-champignon*), χωρίς πραγματικά να τα συνδέσουν με την συμβολική εθνομυκητολογική τους αξία, δηλ. μιας άμεσης αναφοράς στα μανιτάρια Αυτό συμβαίνει, για παράδειγμα, στα έργα ζωγραφικής που βρίσκονται στην αλγερινή περιοχή Immidir, βόρεια του βουνού Hoggar. Αυτά τα έργα ζωγραφικής μπορούν να ανήκουν χρονικά στην περίοδο των «Στρογγυλών Κεφαλών» (Muzzolini *et al.*, 1991).

Διάφορα στοιχεία προτείνουν την ύπαρξη μιας αρχαίας λατρείας, με μια σύνθετη ποικιλία ψυχοενεργών βοτανικών ειδών, που συνοδεύονται από τις σχετικές μυθολογικές απεικονίσεις. Δεν είναι εύκολο να επινοηθεί μια υπόθεση για τα είδη μανιταριών που απεικονίζονται -τα βιοχημικά χαρακτηριστικά τους, εν μέρει, έχουν ως βάση το είδος της διανοητικής εμπειρίας, καθώς ανήκουν σε μια γλωρίδα που δεν είναι πλέον παρούσα στη σημερινή άγωνα λεκάνη της Σαχάρας.

Σε ένα από τα έργα ζωγραφικής είναι επιτρεπτό να βγει το συμπέρασμα της παρουσίας τουλάχιστον δύο ειδών, ένα με μικρό μέγεθος, συχνά με *papilla* στην κορυφή και με παρόμοια χαρακτηριστικά, όπως αυτό του γνωστού παραισθησιογόνου μανιταριού *Psilocybe*, ενώ το άλλο είναι μεγαλύτερου μεγέθους (όπως τα *boletus* ή *amanita*).

Οι αναλύσεις γύρης που πραγματοποιήθηκαν στο Tassili έδωσαν έμφαση στο είδος της βλάστησης των βουνών που υπήρχαν εκεί κατά τη διάρκεια της περιόδου των «Στρογγυλών Κεφαλών», που αποτελούνταν από διάφορα είδη κωνοφόρων και τη βελανιδιά (AA VV. 1986 :97). Μπορεί λοιπόν, να υποθεθεί ότι τα απεικονισμένα μανιτάρια ήταν μέρος αυτής της ζώνης του δάσους και ότι, τουλάχιστον τα μεγαλύτερα σε μέγεθος, στηρίχθηκαν σε μεγάλο ποσοστό σε μερικά από αυτά τα είδη δέντρων (συμβιωτικά μανιτάρια). Έτσι, επαληθεύεται η άποψη ότι αυτά τα έργα ζωγραφικής ανήκουν στην Παλαιολιθική Εποχή, πιο συγκεκριμένα σε έναν επι- Παλαιολιθικό πολιτισμό, που για πρώτη φορά συναντάμε στοιχεία χρήσης ψυχοενεργών μανιταριών στην εποχή του λίθου. Κατά συνέπεια η υπόθεση κατά Wasson et Al (1986) πως η γνώση των ιερών μανιταριών επινοήθηκε από την εποχή του λίθου φαίνεται να επιβεβαιώνεται.

Selva Pascuala, Ισπανία

Πρόσφατα έχει προταθεί μια μυκητολογική ερμηνεία της προϊστορικής βραχογραφίας Levantine που έχει εντοπιστεί στην περιοχή Cuenca, της Καστίλλης - La Mancha, Ισπανία (Akers et Al, 2011). Είναι μια ζωγραφιά σε βράχο-καταφύγιο της τοποθεσίας Selva- Pascuala, κοντά στο χωριό Villar del Humo, 200 χλμ. νοτιοανατολικά της Μαδρίτης, την οποία είχα την ευκαιρία να επισκεφτώ και να την παρατηρήσω προσωπικά.

Το πάνελ, που είναι το αντικείμενο της προσοχής μας βρίσκεται στο βράχο-καταφύγιο αριθ. 3, το οποίο καλείται Fuente de Selva Pascuala, επειδή κοντά βρίσκεται μια παλιά πηγή. (Εικ. 5) Απεικονίζονται δυο τετράποδα, ένα κερασφόρο βοοειδές και ένα ελάφι - το τελευταίο δεν συντηρείται καλά - και τα δύο με άριστα τεχνοτροπικά χαρακτηριστικά γνωρίσματα, μαζί με μερικές ανθρώπινες μορφές προσηλωμένες στο κυνήγι με τα τόξα, ενώ αριστερά μερικές ζωγραφίες δεν είναι κατανοητές. Το χρώμα είναι κόκκινο και τα τετράποδα έχουν χρωματισμένο όλο τους το σώμα. Στο κάτω μέρος δεξιά του πάνελ μια σειρά με 13 αντικείμενα, απεικονίζουν με βεβαιότητα μανιταροειδείς μορφές και είναι χρωματισμένες, με το ίδιο κόκκινο χρώμα. (Εικ. 6). Αρχικά είχαν ύψος 8-10 cm. Στα 11cm από αυτά είναι δυνατόν να αναγνωριστεί ένα κάθετο χαμηλό μέρος και ένα στρογγυλό υψηλότερο μέρος, απεικονίζοντας ενδεχομένως, το μίσχο και τον πύλο καρποφορίας των υψηλότερων μανιταριών. Στα άλλα δύο αντικείμενα ο πύλος δεν είναι πλέον ορατός. Σε δύο άλλα αντικείμενα μια διακλάδωση έχει χρωματιστεί στη βάση του «μίσχου», η οποία οδήγησε στη υποψία ενός σκόπιμου ανθρωπομορφισμού αυτών των αντικειμένων (Alonso, 1983-4) ενώ σ' ένα άλλο ζευγάρι των ίδιων αντικειμένων ο «μίσχος» απεικονίζεται σε μια μορφή ζικ-ζάκ.

Τα αντικείμενα αυτά έχουν ερμηνευθεί προηγουμένως ως άγκυρα (Acosta, 1968), ως ιβηρική επιγραφή (Jordá Cerdá, 1975) ή έχουν ταξινομηθεί ως αόριστη «σηματική τέχνη», ένα είδος τέχνης που έχει διαφοροποιηθεί από πολλούς μελετητές από την " arte levantine", που θεωρείται περισσότερο φυσιοκρατική (Beltrán, 1979).

Εντούτοις φαίνεται αναμφισβήτητο ότι οι ζωγράφοι των μανιταροειδών αντικειμένων και των τετραπόδων ήταν οι ίδιοι, και ότι τα διαφορετικά θέματα ολόκληρου του πάνελ είχαν όλα σχέση με αμοιβαίες ενώσεις, των οποίων η έννοια σε μας, είναι μετά βίας αντιληπτή. Ο Akers et Al, 2011 επισημαίνει ότι η σχέση μεταξύ των μανιταροειδών στοιχείων και του βοδιού, θα μπορούσε να ερμηνευτεί από το γεγονός ότι οι ζωγράφοι της Fuente de Selva Pascuala γνώριζαν την οικολογική σχέση μεταξύ κοπριάς βοοειδών και των πολυάριθμων ψυχοδραστικών μανιταριών, που ανήκουν στα γένη *Psilocybe* και *Panaeolus* και που έχουν ως ενδιαίτημα μόνο κοπριά βοοειδών. (Doveri, 2004; Guzmán, 1983). Για το λόγο αυτό οι συγγραφείς της εθνομυκητολογικής ερμηνείας της ζωγραφικής έχουν επικεντρωθεί σε ένα ψυχοτρόπο κοπρόφιλο μύκητα, που ανακαλύφθηκε πρόσφατα στην περιοχή της Ιβηρικής Χερσονήσου, *Psilocybe hispanica* Guz. (Guzmán & Castro, 2006). Προσωπικά, εκτιμώ ως αβέβαιο τον προτεινόμενο ταξονομικό προσδιορισμό, καθώς η χορογραφία των κοπρόφιλων ψυχοδραστικών μυκήτων έχει αλλάξει σημαντικά κατά τη διάρκεια των χιλιετιών, λόγω του περιορισμού και της μετανάστευσης των άγριων τετράποδων κοπαδιών και της εξημέρωσης κάποιων από αυτά τα τετράποδα. Επιπλέον, στο μεγαλύτερο μέρος της κοπριάς των τετραπόδων, μεγαλώνουν μανιτάρια αυτού του είδους, όπως συμβαίνει για παράδειγμα με *Panaeolus alcidis* Mos., ένα κοπρόφιλο είδος που συνδέεται με τα ελαφοειδή, (Moser, 1984), όπως είναι το δεύτερο είδος τετραπόδου που χρωματίζεται στο πάνελ στη Selva Pascuala. Το βόδι και το ελάφι είναι ζωγραφισμένα σε ίση απόσταση από τη μανιταροειδή σειρά, μια εκτίμηση που – εάν η σκόπιμη σχέση τετράποδο-κοπρόφιλο μανιτάρι είναι αληθινή - δεν προσφέρει χρήσιμες πληροφορίες για το είδος του τετράποδου.

Πρέπει ακόμη, να ληφθεί υπόψη ότι υπάρχουν κοπρόφιλα είδη μανιταριών που αναπτύσσονται στις κοπριές και των δύο των τετραπόδων και ότι τείνουμε σήμερα να συνδέουμε τα ψυχοενεργά κοπρόφιλα μανιτάρια με τα βοοειδή, λόγω χιλιετιών εξημέρωσης τους, ξεχνώντας τα άγρια ελάφια.

Σχετικά με τη χρονολόγηση του πάνελ Fuente de Selva Pascuala, οι αρχαιολόγοι προτείνουν σήμερα μια ημερομηνία που ξεκινά από τη μεσολιθική στη μέση νεολιθική, δηλαδή μεταξύ 6000 και 4000 π.Χ. (Ruiz et Al, to 2009). Είναι επομένως αναγκαίο να υπογραμμιστεί, ότι είναι γνωστή μέχρι σήμερα, ως η παλαιότερη απεικόνιση μανιταριών στην Ευρώπη.

Σιβηρία

Οι προϊστορικές βραχογραφίες συνδέονται με τη γνώση και τη χρήση των παραισθησιογόνων μανιταριών, όπως έχει προσδιοριστεί σε μερικές περιοχές της Σιβηρίας. Στις ανατολικές περιοχές της, στον αρκτικό πολικό κύκλο, στις όχθες του ποταμού Pegtymel, βρίσκεται μια περιοχή πλούσια σε πετρογλυφικά που χρονολογούνται στην τοπική Παλαιολιθική εποχή. Μεταξύ αυτών των πετρογλυφικών είναι δυνατό να αναγνωριστούν και εικόνες των συλλεκτών μανιταριών (Dikov, 1971)

Σε μερικές σκηνές υπάρχουν θηλυκές μορφές με ελκυστικά και μακριά «σκουλαρίκια» και με ένα μεγάλο μανιτάρι στο κεφάλι, ενώ μια άλλη περπατώντας φέρνει κάτι στο κεφάλι αναζητώντας ισορροπία, (Εικ. 7). Η κοντόχοντρη μορφή και κάποια διακόσμηση των μανιταριών, αφήνουν να υποτεθεί, ότι πρόκειται για τον αμανίτη τον μυγοκτόνο.

Τουλάχιστον 34 από αυτές τις ανθρωπόμορφες εικόνες, σκιάζονται από τεράστια μανιτάρια. Κατά τον Devlet (1982) αξιολογούνται ότι αυτά τα μεγάλα μανιταροειδή

αντικείμενα είναι ακριβώςμανιτάρια και όχι ογκώδεις κεφαλοφορεσιές, όπως ερμηνεύονται από μερικούς συγγραφείς: «...αυτά τα παράξενα σχήματα δεν είναι ποτέ χαραγμένα στο κεφάλι των ανθρώπινων μορφών, αλλά στις περισσότερες περιπτώσεις είναι χαραγμένα πέρα από το κεφάλι ή το αντικαθιστούν, και επομένως δεν αποκαλύπτουν οποιοδήποτε χαρακτηριστικό γνώρισμα κεφαλοφορεσιάς».

Μοτίβαμανιταριών έχουν βρεθεί επίσης μεταξύ πετρογλύφων των προϊστορικών εγκαταστάσεων στις όχθες της λίμνης Ushokono, στη χερσόνησο Kamchatka. Σε αυτήν την περίπτωση ταμανιτάρια απεικονίζονται μέσα στις καλύβες, σε προοπτική απεικόνιση (Dikov, 1979). Ο παλαιολιθικός πολιτισμός Ushokono ανήκει σε εκείνη την ομάδα των προτο-Eschimoaleuthic πληθυσμών, από την οποία προήλθαν οι βορειοαμερικανικοί παλαιο-Εσκιμώοι της II χιλιετίας π.Χ.

Πάντα στη Σιβηρία, στις βραχογραφίες της περιοχής Ortaa-Sagol, κατά μήκος του ποταμού Yenisei, μια συγκεκριμένη ομάδα θεμάτων αποτελείται από σχήματα ανθρωπόμορφα - αρσενικά και θηλυκά - μορφές που αποδίδονται με σχηματική τεχνοτροπία. (εικ. 8). Μερικά από αυτά έχουνμανιταροειδές κεφάλι και μια στρογγυλή «ιατρική-τσάντα», ένα αντικείμενο που προσδιορίζει αυτές τις μορφές ως σαμάνους. Αυτή η δερμάτινη τσάντα περιείχε ένα μεθυστικό ποτό από αμανίτη. Ταμανιτάρια-μορφές, απεικονίζονται συχνά σε στάση χορού (Devlet, 1982).

Επισημαίνεται ότι τα ανθρωπόμορφα σχήματα με κεφάλιμανιταριού θα μπορούσαν να εικονίζουν άτομα «αμανίτες», κορίτσια «αμανίτες» ή «ανδρείκελα», δηλ. πνεύματα αυτού του μύκητα που βρίσκονται στις σιβηρικές προφορικές παραδόσεις, ειδικά μεταξύ των Chukchi (Saar, 1991).

Σχετικά με τους Chukchi και την μέθη από τον μυοκτόνο-αγαρικό, ο Bogoraz (1904-9) γράφει: «Οι αμανίτες εμφανίζονται με παράξενα χαρακτηριστικά γνωρίσματα σε μεθυσμένους ανθρώπους. Για παράδειγμα, μια αμανίτη εμφανίζεται με το χαρακτηριστικό γνώρισμα ενός ακρωτηριασμένου προσώπου, ενώ μια άλλη είναι με ελλείπον στέλεχος. Αυτά δεν είναι πνεύματα, είναι ακριβώς αμανίτες. Ο αριθμός αυτός αντιστοιχεί στον αριθμό των αμανιτών που καταναλώθηκαν. Οι αμανίτες παίρνουν χέρι με χέρι το πρόσωπο και το οδηγούν στον άλλο κόσμο, και του παρουσιάζουν τι υπάρχει εκεί, κάνοντας τα πιο απίστευτα πράγματα». Στις εικόνες τωνμανιταριών-ανδρών στις βραχογραφίες της Pegtymel είναι δυνατό να αναγνωριστούν αντιστοιχίες σε αυτό το είδος του ανθρωπομορφισμού.

Αυτό είναι ιδιαίτερα εμφανές σε εκείνες τις σκηνές, όπου ανθρωπόμορφες αμανίτες πιάνονται χέρι- χέρι με απλές ανθρώπινες μορφές. (Εικ 9)

Όρος Bego, Γαλλία

Μια ενδιαφέρουσα απεικόνιση ενός πιθανούμανιταριού φαίνεται στην βραχογραφία των θαλασσιών Άλπεων της νότιας Γαλλίας (Duvivier 1998; Samorini 1998). Ένα βουνό αποκαλούμενο όρος Bego, που βρίσκεται σε περιοχή υψηλότερη των θαλασσιών Άλπεων, θεωρούνταν πάντα ιερό από τους αρχαίους ακόμη χρόνους. Σε αυτό το βουνό, και στην κοντινή κοιλάδα των Θουμάτων, βρίσκονται χιλιάδες βραχογραφίες. Οι διαφορετικές φάσεις και τεχνοτροπίες καλύπτουν μια περίοδο μεταξύ 2500 π.Χ. μέχρι τις πρώτες δεκαετίες της εποχής μας (Lumley, 1995).

Η κύρια ιδιαιτερότητα αυτής της βραχογραφίας είναι το ύψος της τοποθεσίας (2000-2500 μέτρα) και το σημαντικό - θα μπορούσε να ειπωθεί με εμμονή- η παρουσία κερασφόρων ζώομορφων εικόνων, που ουσιαστικά σχετίζονται με βόδια.

Μια άλλη ιδιαιτερότητα είναι ότι ουσιαστικά όλες αυτές οι κερασφόρες εικόνες είναι χαραγμένες με έναν τέτοιο τρόπο, ώστε τα κέρατα να δείχνουν προς την αιχμή του βουνού. Αυτό δεν είναι τυχαίο. Έχει παρατηρηθεί ότι το όρος Bego είναι ένα από τα βουνά των θαλασσιών Άλπεων που χτυπιούνται πολύ συχνά από κεραυνούς, και γι' αυτό έχει υποτεθεί ότι το βουνό, επιλέχτηκε από τους προϊστορικούς λαούς ως «ιερό», ακριβώς

λόγω αυτού του μετεωρολογικού χαρακτηριστικού. Είναι ενδιαφέρον να υπογραμμίσουμε το σχήμα ζικ-ζακ-ζακ των κεμάτων που θυμίζει κερυνό. (Μαίρο, 1944-45)

Στο υψηλότερο μέρος της κοιλάδας των θουμάτων βρίσκεται η κοιλάδα των ορεινών βουνών, που θεωρείται ένα από τα σημαντικότερα ευρημάτων βραχολογικών ορυκτών. Ο λίθος είναι γλυκός ως ο «βράχος του βουνού», και στη συνέχεια περνάει από τον ορεινό βουνό και η ομίλη, ευρεία επιφάνεια του καλύπτεται από κόκκινους-πορφύρεους χρωματισμούς και η ομίλη, ευρεία επιφάνεια του καλύπτεται από κολιβάδες χρωματισμένους. Ο βράχος στεκεται όπως ένας βουνό σε μια θέση που δεσπόζει της κοιλάδας, και επιανθίζεται να είναι το κεντρικό στοιχείο της λάτρειας που συνδέεται με την βραχολογία (Εικ. 10). Έχει χρονολογηθεί μεταξύ της πρώτης εποχής του χαλκού έως το 1800 π.Χ. (Lumley et Al, 1990: 45)

Στη βραχόνη επιφάνεια του «βουνού», εικονίζονται εγγράφικα μερικά στοιχεία, για σκάλα, δύο ανθρώπινες μορφές, μια μικρή και μια μεγαλύτερη, που ονομάστηκε λαμβασίνα «αρχιλλός» και είναι πιθανότατα σάβανος.

Τώρα θα εξετάσουμε τη συνθήκη της εικόνας της σκηνής (Εικ. 11) που βρίσκεται δίπλα στην ανθρώπινη μορφή που την χτυπά στο κεφάλι ένα «στιάτο» ή «κεραυνός». Το αντικείμενο αυτό έχει επιληθεί ως «αφηρημένο σχέδιο, ένα τυποποιημένο βοοειδές κρυνό, και συνδέεται ως στιάτο ή άλλο τελετουργικό όργανο.

Είναι εντόπιος, δσκόλο να αναγνωρίσουμε ομοιοδηποτε είδος όπλου σ' αυτές τις απεικονίσεις. Υπάρχουν δύο λεπτομέρειες που μπορούμε να ξέγλυψουμε από την προσοχή ενός αρχαιολόγου, όχι όπως από το προσεκτικό μάτι ενός ιστορικού, οι οποίες οδηγούν στην πιθανή ερμηνεία του αντικείμενου, ως αντικείμενο του είδους «αφαιρητικό του «πίστολου». Το πρώτο στοιχείο αφορά στην αντικωπή που φαίνεται στο αριστερό μέρος του «πίστολου», ο οποίος φαίνεται να απεικονίζει το δαχτυλίδι που βρίσκεται γύρω από το πίσω των ανθρώπων. Η δεύτερη λεπτομέρεια αφορά στη συλλογή ενδεκάχρωμων, που βρίσκεται στην κορυφή του πύλου του πλαισίου.

Και πάλι η παρουσία κάποιων σημείων ζωγραφισμένων ή χαραγμένων στον πύλο του πλαισίου, που αφήνει σε μια θρησκευτική σκηνή δείχνει σχέδον σίγουρα τον αγιασμό ή τον εξόσιο ψυχολογικό ή απαντη τον πάνθηρα. Η θέση των «βράχων», υποδηλώνει σαμιακό σκεπτικό ή τον πύλο της σκάλας των ανθρώπων και της σκάλας - σαν σχέδιο, ίσως για αληθινή σκάλα-βασικά στοιχεία - κλειδιά του σπαιλίου. Ο Dufrenoy (1996) παρατήρησε στις βραχολογίες του όρους Bego, υπό-επιπέδες και βεδικές θρησκευτικές αντιλήψεις.

Stonehenge Αγγλία

Στη βραχόνη τμήρα την προσοχή μας σε μερικές βραχολογίες από τη μεγάλιθική Stonehenge, στην Αγγλία. Είναι χαρακτηριστικές σε ένα ζεύγος μονόλιθων - από τους αρχαιολόγους αριθμούνται ως αριθ. 4 και αριθ. 53 - και αποτελούν τους δύο πέτρινους κύκλους της τοποθεσίας, (Εικ. 12..13 Samorini 1995b). Αυτές οι πέτρες ανήκουν σε μια πρόσφατη φάση της τοποθεσίας, που προστίθεται αργότερα και χρονολογείται στον πολιτισμό του Wesssex, περίπου 1500 π.Χ. Οι ειδικές που χάρησαν σ' αυτούς τους βράχους, και καταγράφηκαν την περίοδο του 1953, θα μπορούσαν να είναι ακόμη πιο πρόσφατες. Σ' αυτές τις χάρτες αναπαράγονται πολλά αντικείμενα που επισημειώνονται από τους αρχαιολόγους ως θυσιαστικά ή ζώνες ή κληνικά προσέχουσες.

Η παραλλαγή στο χαρακτηριστικό γλώσσινά των «αζώνων» επισημαίνεται να είναι ιδιαίτερη στην περίπτωση Stonehenge και ανολίτη των θουμάτων βραχολογικών στοιχείων. Στο Stonehenge επιανθίζεται να είναι χαρακτηριστικά με τη φυσική σφαιρικών των παραλλαγών της μορφής του πύλου (από ημι-σφαιρικό σε επίπεδο) και του πύλου (από κοντόχοντρο σε λεπτότερο). (Εικ. 12, 13)

Πολύ συχνά οι ερευνητές βασίζουν τα επιχειρήματά τους στις κατά ένα μεγάλο μέρος ευρύτερες αποδεκτές απόψεις, που επαναλαμβάνονται στα αρχαιολογικά έγγραφα. Ίσως αυτό να είναι μια προσπάθεια αποφυγής να πληγωθούν τα συναισθήματα του συντάκτη που-μερικές φορές πριν από εκατό χρόνια - έδωσε πρώτος την ερμηνεία αυτή, ή ίσως οφείλεται απλά σε «ερμηνευτική νωθρότητα». Αυτό θα μπορούσε να συμβαίνει στην περίπτωση των «αξόνων» του Stonehenge .

Σκανδιναβία

Προτομές μανιταριών έχουν αναγνωριστεί σε σουηδικές βραχογραφίες, που ανήκουν στη μακρά σκανδιναβική εποχή του χαλκού. Ένα χαρακτηριστικό καλλιτεχνικό και συμβολικό στοιχείο απεικονίζεται με το σύμβολο της βάρκας, του ταξιδιού στον άλλο κόσμο που πραγματοποιούν οι νεκροί. Μέσα στη βάρκα βρίσκονται, ανθρώπινες μορφές, δέντρα, λόγχες, σταυροί, τυποποιημένα ζώα. Μετά τον Karlan (1975, 1977), κάποιες από τις εικόνες ερμηνεύθηκαν με «νωθρότητα» ως λόγχες. Είναι πράγματι τυποποιημένες μορφές μανιταριών, και συγκεκριμένα ο τύπος του αμανίτη του μυγοκτόνου, όπως για παράδειγμα οι δύο βραχογραφίες της περιοχής Åby, στο Bohuslän, που χρονολογείται στα 1100 π.Χ. Στη δεύτερη από αυτές τις χαράξεις, το έμβλημα του μανιταριού κρατάει μια ανθρώπινη μορφή. (Εικ. 14). Το μοτίβο των μανιταριών στο κέντρο μιας βάρκας απεικονίζεται επίσης σε μια δωδεκάδα από ξυράφια που βρίσκονται σε δανικές αρχαιολογικές τοποθεσίες, που χρονολογούνται περί το 1100 π.Χ. (Εικ.15).

Σε μερικές περιπτώσεις, το επάνω μέρος του μανιταριού, που αντιστοιχεί με τον πύλο, κοσμείται από ακτινωτές διακοσμήσεις, ένα χαρακτηριστικό που θα μπορούσε να δείξει ενέργεια που προέρχεται από ή περιβάλλει το μανιτάρι. Σε άλλες περιπτώσεις μια κοιλότητα μέσα στο μίσχο εμφανίζεται να σχεδιάζεται ως ένα χαρακτηριστικό ωρίμανσης του αγαρικού αμανίτη. Αυτό το παραιοθησιογόνο είδος μανιταριού είναι πολύ κοινό στις σκανδιναβικές περιοχές και χρησιμοποιείται από τους σαμάνους Inari. (Wasson, 1968: 279).

Μανιτάρια-πέτρες

Vinθα, Σλοβενία

Ορισμένα πράσινα λίθινα αντικείμενα με χαρακτηριστικά μανιταριού έχουν συνδεθεί με τον πολιτισμό που αναπτύχθηκε στην περιοχή των Βαλκανίων κατά τη Μέση Νεολιθική Περίοδο(VI-III χιλιετία π.Χ.). Τα καλύτερα διατηρημένα από αυτά τα αντικείμενα βρέθηκαν στον αρχαιολογικό χώρο της Vinθα, ενός χωριού κοντά στο Βελιγράδι, που έδωσε το όνομά του στον αρχαίο αυτό πολιτισμό. Κατά την Γκιμπούτας (1974, σ. 220), δεν υπάρχουν αμφιβολίες σχετικά με τον πολιτιστικό ρόλο αυτών των αντικειμένων. Οι περιοχές διαμονής στη Βίντσα, έδωσαν ικανοποιητικό αριθμό κρυστάλλινων μανιταριών που μπορεί να είχαν στηθεί σε οικείους βωμούς. Αυτά τα αντικείμενα αναμένεται να μελετηθούν από εθνομυκητολόγους.

Ο Πολιτισμός Βίντσα, ανήκει στο πολιτιστικό-θηρσκευτικό υπόβαθρο της «Παλαιάς Ευρώπης», που είναι η ομάδα των πρώιμων Νεολιθικών πολιτισμών της κεντρικής-ανατολικής Ευρώπης (7000-3500 π.Χ.), και επικεντρώθηκε στη λατρεία μιας γυναικείας θεότητας, της Μητέρας Θεάς, σε διάφορες παραστάσεις της: Μάτια-Θεά, Πιταλούδα-Θεά, Φίδι-Θεά, Φρύνος-Θεά, κ.λπ. Αυτός ο πολιτισμός εξαπλώθηκε νοτιοανατολικά φθάνοντας στη Μακεδονία και τη Χαλκιδική.

Μεσοαμερική

Περισσότερα από 400 μεσοαμερικανικά αντικείμενα που ταξινομούνται ως «μανιτάρια-πέτρες» είναι γνωστά, προερχόμενα κυρίως από την περιοχή των Μάγια, τα παλαιότερα των οποίων χρονολογούνται στη μέση-προκλασική περίοδο που αντιστοιχεί στην πρώτη χιλιετηρίδα. (Εικ. 16) Αυτά τα αντικείμενα έχουν ερμηνευθεί από τους αρχαιολόγους ως φαλλικά σύμβολα της γονιμότητας, θεότητες του φεγγαριού, κοσμικά σύμβολα, πέτρες για να καθορίσουν τα εδαφικά όρια, γουδοχέρια για να συντρίψουν το καλαμπόκι ή καλούπια για την επεξεργασία πηλίνων ειδών (Lowy 1981 Mayer, 1977). Μόνο μετά από την ανακάλυψη της παραδοσιακής χρήσης των παραισθησιογόνων μανιταριών που διατηρήθηκε μέχρι τις ημέρες μας στο κεντρικό Μεξικό (Wasson, 1974), διευκρινίστηκε η ερμηνεία που δίνεται στις πέτρες- μανιτάρια, που δεν είναι άλλη από τη σκόπιμη απεικόνιση των παραισθησιογόνων μανιταριών.

Η έννοια των εικόνων που χαράχτηκαν στο μίσχο, αποκάλυψε την πλήρη έννοιά τους, όπως αυτής ενός γονατισμένου προσώπου σε στάση προσευχής, και αυτή ενός φρύνου, ζώου που συνδέεται βαθειά με τα μανιτάρια, ιδιαίτερα τον αγαρικό αμανίτη («φρύνος-σκαμνί») (Samorini, 2001: 28-9).

Κατασκευασμένα από πυριγενές πέτρωμα, σπανιότερα από ασβεστόλιθο ή ψαμμίτη, οι μανιταροειδείς-πέτρες έχουν κατά μέσο όρο 30 cm ύψος και εντοπίζονται στο νότιο Μεξικό στη Γουατεμάλα και στις δυτικές περιοχές του Ελ Σαλβαδόρ.

Η παραδοσιακή γνώση του αμανίτη του μυγοκτόνου παρατηρείται μεταξύ του πληθυσμού των Μάγια : το μανιτάρι είναι σεβαστό ακόμα και ονομάζεται με την έκφραση *Quichi itzel ocox* («διαβολικό μανιτάρι»). Ο αμανίτης είναι γνωστός επίσης από τις φυλές των Μάγια της περιοχής Coban στη Γουατεμάλα (Bohregyi, 1961: Lowy, 1977) και στη μεξικάνικη περιοχή Chapas (Rdtsch, 1995).

Πρόσφατα, ο Guzmán παρουσίασε ένα αντικείμενο που ανήκει στον πολιτισμό Puigrechan - ενός προ-ισπανικού πολιτισμού που εντοπίζεται στο σύγχρονο μεξικάνικο κράτος Michoacán, που βρίσκεται στην Cuenca de Pátzcuaro, στην αρχαιολογική τοποθεσία Las Yácatas de Tzintzuntzan. Θα μπορούσε να απεικονίζει το πιο μικρό μεσοαμερικάνικο μανιτάρι-πέτρα, γνωστό μέχρι τώρα, το οποίο ερμηνεύτηκε ως η απεικόνιση μιας νέας μορφής αμανίτη. (Εικ. 17) Είναι 3.5 εκατ. ψηλό, λαξευμένο σε βασάλτη. Σ' αυτό το αντικείμενο παρατηρούμε τη σκόπιμη λαξευμένη εικόνα ενός ανθρώπινου κεφαλιού ή ενός κρανίου (Guzmán, 1997, Mapes et al., 1981: 61-2 e Lam. IV, Fig. 36). Οι μικρές κοιλότητες στο πάνω μέρος του αντικειμένου πολύ πιθανόν δείχνουν το άσπρο «διάστικτο» σημείο του κόκκινου πύλου του αμανίτη.

Κεράλα, Ινδία

Περνάμε προς την Ασία, και ειδικότερα προς τη νότια Ινδία, στην Κεράλα. Ένας προϊστορικός μεγαλιθικός πολιτισμός χαρακτηρίζει αυτήν την περιοχή, η προέλευση του οποίου παραμένει ασαφής. Σ' αυτόν τον πολιτισμό της Εποχής του Σιδήρου της νότιας Ινδίας, εντοπίζονται dolmen, menhir καθώς και άλλα εντυπωσιακά λίθινα μνημεία, παρόμοια με τα μεγαλιθικά μνημεία της βόρειας Ευρώπης, αν και πολύ μακρινά, τόσο γεωγραφικά όσο και χρονικά.

Τα χαρακτηριστικά μεγαλιθικά μνημεία από την Κεράλα είναι τα kuda-kallu (εικ 18, 19), ένα όνομα που σημαίνει « ομπρέλα-πέτρα» στη γλώσσα Malayalam, τα οποία οι αρχαιολόγοι χρονολογούν μεταξύ 1000 π.Χ. και 100 μ.Χ. Η σημαντικότερη συγκέντρωση αυτών των μνημείων βρίσκεται στο εσωτερικό των περιοχών Trichur και Palghat βόρεια Cochin, στην κεντρική Κεράλα (Krishna, 1967).

Κατά μέσο όρο, τα kuda-kallu, έχουν ύψος 1,5-2 μ και πλάτος 1,5-2 μ.. Αποτελούνται από τέσσερις πέτρες, που κόβονται στα μισά τμήματα(ημιμόρια), και κρατούν ψηλά μια πέμπτη πέτρα, που είναι επίπεδη στην πλευρά στην οποία στηρίζεται και κυρτή από την άλλη πλευρά.

Ολόκληρο το συγκρότημα φαίνεται να μοιάζει με μια ομπρέλα, ή, ακόμα καλύτερα, με ένα τεράστιο μανιτάρι. Αυτά τα μνημεία δεν είναι τάφοι. Προτάθηκε ότι ήταν αρχαίζοντα πρωτότυπα του βουδιστικού stupa (Longhurst, 1979) .

Πολιτιστικά, τα kuda-kallu συνδέονται με την ομπρέλα, ένα αρχαϊκό σύμβολο της δύναμης, της εξουσίας και της ιερότητας, διαδεδομένο στην αρχαία Αίγυπτο μεταξύ Ασσυρίων και των ανατολικών πολιτισμών.

Αν και η σύνδεση μεταξύ αυτών των πέτρινων μνημείων και της ομπρέλας είναι εύλογη, πρότεινα την υπόθεση ότι απεικονίζουν μανιτάρια, δεδομένου ότι είναι πολύ παρόμοιοι στη μορφή (Samogini, 1995). Το ονόμα kuda-kallu δόθηκε σαφώς σε μια πιο πρόσφατη χρονική περίοδο, μετά από την κατασκευή τους. Δεν υπάρχει κανένα αξιόπιστο στοιχείο ότι η ονοματοδοσία προέρχεται από εκείνους που το κατασκεύασαν. Εκτός αυτού, όπως επιβεβαιώνει ο Longhurst (1979), είναι περισσότερο από πιθανό ότι κατά τη διάρκεια της περιόδου του Asoka, μερικούς αιώνες μετά την ανέγερση του kuda-kallu, η βασιλική ομπρέλα συνδέθηκε με το stupa, για το οποίο το kuda-kallu θεωρείται πρόδρομος, και από αρχιτεκτονικής και συμβολικής άποψης. Ο Wasson (1968 :p.66) κάνει μια συνοπτική αναφορά στο «μανιτάρι-πέτρα» της Κεράλα, αν και στην πραγματικότητα δεν τα επισκέφτηκε.

Κοντά στα kuda-kallu υπάρχουν άλλα μεγαλιθικά μνημεία: menhir, dolmens, κύκλοι πετρών και «κουκούλες-πέτρες». Οι «κουκούλες-πέτρες»(“hood-stones”) είναι πολύ ενδιαφέρουσες λόγω κάποιας παρατήρησης που έκανα σε μερικές από αυτές. Αποτελούνται από μια ενιαία πέτρα που καλύπτει έναν υπόγειο τάφο. Παρατήρησα πολυάριθμες στρογγυλές κοιλοότητες σε μερικές από αυτές, διασκορπισμένες σε ολόκληρη την επιφάνεια της πέτρας. (Εικ.20) Το σημείο αυτών των κοιλοτήτων είναι αναμφισβήτητο: εξυπηρετούσε σαφή διακοσμητικό σκοπό, δίνοντας έμφαση επίσης σε ένα διακριτικό χαρακτηριστικό του αντικειμένου που οι "κουκούλες-πέτρες" προορίζονταν να απεικονίσουν. (Εικ21)

Για άλλη μια φορά πρέπει να λάβουμε υπόψη ότι ο πιο πρακτικός τρόπος για να απεικονισθεί ο αμανίτης ο μυγοκτόνος, ή ο αμανίτης ο πάνθηρας με τις λευκές κηλίδες πάνω στην πέτρα, ήταν το σκάψιμο στρογγυλών κοιλοτήτων στην επιφάνειά της. Σε αυτό το σημείο, η υπόθεση ότι οι «κουκούλες-πέτρες» και το kuda-kallu προορίζονταν να απεικονίζουν είτε ένα είτε και τα δυο ψυχοενεργά μανιτάρια γίνεται πιο πειστικό. Ο αμανίτης ο μυγοκτόνος και ο αμανίτης ο πάνθηρας είναι παρόντα στη νότια Ινδία, στα κωνοφόρα δάση της περιοχής Kodaikanal (στο Tamil Nadu), περίπου 80 χλμ από τις μεγαλιθικές περιοχές. Σε αυτήν την ίδια περιοχή, εντοπίζονται διαφορετικά είδη μανιταριών ψιλοκύβης (Natarjan & Raman 1983).

Εάν τα kuda-kallu απεικόνιζαν πραγματικά τα μανιτάρια, τότε απεικόνιζαν τα ψυχοενεργά μανιτάρια, που επέτρεπαν οράματα της «άλλης πλευράς», της ζωής μετά το θάνατο. Υπό αυτήν τη μορφή ήταν πολύ καταλληλότερα (από τα εδώδιμα μανιτάρια, για παράδειγμα) για να σχετίζονται με νεκρικές λατρείες.

Η υπόθεση του Wasson (1968) που προσδιόρισε το ιερό ποτό και τη θεότητα soma στο RgVeda με τον αγαρικό αμανίτη είναι γνωστή. Εάν το kuda-kallu προσπαθούσε να απεικονίσει τα ψυχοενεργά μανιτάρια, αυτό θέτει το ερώτημα που προβλήθηκε ήδη από τον Wasson για το ποια σχέση υπάρχει μεταξύ της μεγαλιθικής λατρείας kuda-kallu και της βεδικής λατρείας του soma, δεν φαίνεται να υπάρχει οποιαδήποτε άμεση σύνδεση, υπό την έννοια ότι το kuda-kallu δεν είναι ένα σύμβολο της λατρείας που δημιουργήθηκε ή που επηρεάστηκε από τη λατρεία του soma. Αυτά τα μνημεία δημιουργήθηκαν από μη-ινδο-ευρωπαϊκούς πληθυσμούς. Η λατρεία που συνδέθηκε με το kuda-kallu, αναπτύχθηκε σε μια

περίοδο που προηγείται της επαφής των Αρίων με τη νότια Ινδία, αλλά και στους χρόνους της επαφής των Αρίων, είχε ήδη ξεχασθεί η γνώση του αρχικού soma και στη λατρεία τους, αντ' αυτού χρησιμοποιούσαν υποκατάστατα.

Οι μεγαλιθικοί πολιτισμοί της νότιας Ινδίας και της Ευρώπης μοιράζονται διάφορα κοινά χαρακτηριστικά γνωρίσματα, ακόμη κι αν υπάρχει μεταξύ τους χρονολογική διαφορά τουλάχιστον χιλίων ετών: μια απόσταση που εμφανίζεται να είναι ένα σοβαρό εμπόδιο σε εκείνες τις θεωρίες που θεωρούν τον προηγούμενο πολιτισμό να προέρχεται άμεσα από τον τελευταίο. Εντούτοις, οι ομοιότητες σε μερικά από τα χαρακτηριστικά των δύο πολιτισμών είναι εκπληκτικές και περιλαμβάνουν τη μορφή του ίδιου του kuda-kallu. Η μορφή μερικών βρετανικών και γαλλικών (βόρειας Γαλλίας) dolmens φέρνει στο νου τα dolmen kuda-kallu. Επίσης, ολόκληρη η σειρά των ευρωπαϊκών μεγαλιθικών εργασιών πρέπει να υπαχθεί σε ενδελεχή εθνομυκητολογική έρευνα. Δείτε, για παράδειγμα, τις μανιταροειδείς χαράξεις στο Stonehenge, που συζητήθηκαν παραπάνω.

Σε αυτήν την εικόνα των διάσπαρτων κομματιών εθνομυκητολογικής σπουδαιότητας της ευρασιατικής αρχαιολογίας, πρέπει να παρεμβάλουμε τώρα τις νέες θρακικές ανακαλύψεις που βρίσκονται στην Ελλάδα, και που έδωσαν την ώθηση σε αυτό το συνέδριο. Πρόκειται για τις πέτρες-μανιτάρια που λαμβάνονται κυρίως με τη χάραξη και τη λείανση των μεγάλων αμετακίνητων βράχων, που φθάνουν σε ύψος τα 4 μ. Βρίσκονται σε υπαίθρια ιερά και χρονολογούνται την πρώιμη Εποχή του Σιδήρου στη Θράκη (1050-7^{ος} π.Χ.).

Αφήνοντας τους άλλους συντάκτες να παρουσιάσουν τα πέτρινα μανιτάρια της Θράκης, θέλω μόνο να επισημάνω ότι η συγκριτική ανάλυση του kuda-kallu και των πέτρινων μανιταριών της Θράκης - των οποίων οι παλαιότεροι εμφανίζονται να είναι σύγχρονοι - εμφανίζουν εκπληκτικές αναλογίες στις συμβολικές σχέσεις που αυτά τα υπολείμματα προορίζονται να απεικονίσουν, αν και πρέπει να υπενθυμίσουμε τη μη-Ινδο-ευρωπαϊκή προέλευση του kuda-kallu.

Εντούτοις, οι πέτρες - μανιτάρια της Θράκης φαίνεται να είναι μια σημαντική ψιφίδα του φαινομένου της διακλαδωμένης ινδοευρωπαϊκής εξάπλωσης, της γνώσης και της λατρείας των ενθεογενών μανιταριών, όσον αφορά στις εν λόγω πέτρες, τα φίλτρα βόρεια του Ευξείνου Πόντου, του πολιτισμού των Κατακομβών της Μαύρης Θάλασσας (που χρονολογείται στο πρώτο μισό της II χιλιετίας π.Χ. πρβ. Kleijn, 1984) το βεδικό Soma, το ινδο-ιρανικό Haoma, το θρακικό θεό Σαβάζιο, και την αρχική μορφή του Έλληνα θεού Διόνυσου.

Κλείνω με μια μεθοδολογική εκτίμηση: στη μελέτη της εθνο-γεωγραφικής διάδοσης μιας λατρείας βασισμένης στη γνώση μιας ψυχοενεργού πηγής, είναι σημαντικό να εξεταστεί η δυνατότητα ότι αυτή η γνώση συναντά τις προϋπάρχουσες αυτόχθονες γνώσεις των διαφορετικών ή ίδιων παραισθησιακών πηγών, με την επακόλουθη συνεργία - μέσω των συγκρούσεων και του συγκρητισμού - που είναι στη βάση των εθνολογικών και εθνοβοτανικών «ψυχοφαρμακολογικών συμπλεγμάτων».

Σε πολλές περιπτώσεις αναπτύχθηκαν αντίθετες δυνάμεις μεταξύ δύο θρησκευτικών παραισθησιακών συστημάτων. Μερικά σύγχρονα παράδειγμα έχουν μελετηθεί, όπως η συμβολική-μυθολογική διχοτομία μεταξύ του peyote και της jimsonweed στη μεξικάνικη κοουλτούρα Huichol (Furst & Myerhoff, 1966), όπως και η συνεργική συνάντηση των λατρειών Byeri και Bwiti μεταξύ των Bantus που ζουν στην Ισημερινή Αφρική, με βάση τα δύο φυτά alai και iboga που προκαλούν οράματα. (Samorini, 2002-3).

Οι ίδιες θεότητες που συνδέονται με τις «ενθεογενείς» λατρείες υποβάλλονται με το πέρασμα του χρόνου στις συνέπειες των πολιτιστικών δρωμένων (συναντήσεων), εξελισσόμενες από θεότητες που συνδέονται με μια μοναδική πηγή οραμάτων σε μια πιο σύνθετη θεότητα, μέχρι σε ορισμένες περιπτώσεις, να μετατραπεί σε μια μεγάλη εκστατική θεότητα τροποποιημένων καταστάσεων συνείδησης - και σχετικών θρησκευτικών ερμηνειών - που προκαλείται από όλους τους τύπους των πηγών οραμάτων που βρέθηκαν ή θεσπίστηκαν

από τον ανθρώπινο πολιτισμό. Θα μπορούσε να είναι η περίπτωση - παραδείγματος χάριν - του Xohipilli - του «πρίγκηπα των λουλουδιών» στο θεϊκό πάνθεο των Αζτέκων,- του ινδικού Θεού Shiva και του Έλληνα θεού Διονύσου (Wasson, 1973, Daniilou, 1980). Από εθνολογικής άποψης, είναι επομένως δυνατό να μιλήσουμε για «ψυχοφαρμακολογικό συμπλέγμα Αζτέκων», για «ψυχοφαρμακολογικό διονυσιακό σύμπλεγμα» κ.λ.π.

Γνωρίζουμε ότι σε κάποια στιγμή της ιστορίας του, ο Διόνυσος ενσωματώθηκε στα Ελευσίνια μυστήρια, μαζί και η διαφοροποιημένη ψυχοφαρμακολογική ικανότητα (προερχόμενη κυρίως από μανιτάρι)· το αποτέλεσμα της συνεργικής συγχώνευσης μεταξύ του Διονυσιακού και του Ελευσίνιου ψυχοφαρμακολογικού συμπλέγματος, (το τελευταίο βασισμένο κυρίως στις παραισθησιακές πηγές των ακίδων της παπαρούνας) ήταν τόσο ριζικό που επηρέασε ακόμη και την αρχική χριστιανοσύνη, και όχι μόνο τις μεσογειακές εκστατικές λατρείες των επόμενων αιώνων (Samorini, 2008).

Μετά από αυτές τις εκτιμήσεις, δεν πρέπει να αποκλειστεί η πιθανότητα ότι ο ίδιος θεός Sabatius (Σαβάζιος), πριν να υποστεί τον «διονυσιακό μετασχηματισμό» (Wohlberg, 1990), θα μπορούσε να είναι μια θεότητα ήδη διαφοροποιημένη στις παραισθησιακές λειτουργίες και τις πηγές τους. Επιπλέον, χρειάζεται ιδιαίτερη προσοχή στη μελέτη του ινδοευρωπαϊκού ψυχοφαρμακολογικού συμπλέγματος, ειδικότερα στην επεξεργασία της διαδεδομένης υπόθεσης που συνδέεται με τη γνώση του soma: για να απεικονισθεί το soma ως η μόνη πηγή οραμάτων που κυριαρχεί σ'ένα κόσμο «άσηπτο», οι υποκείμενοι αυτόχθονες πολιτισμοί πιθανόν να είναι αναγκαίο, να προσπελαστούν λόγω της ιστορίας των παραισθησιακών πηγών και των εθνο-γεωγραφικών περιπλανήσεών τους.

Gianluca To

Abstract: *P rock-art pai is based on have been p (Algeria), th Bego (Fran in found in mushrooms reign of the*

In representati we'll put the for the pain (Nisbet 199

The below and percolation eventually shelter upon

On and Museu parallel ver hand. The one, compo find other f a ear. On th probable b tree but p accompani particular r

Th geometrica most ancie anthropom and Sicily. and Arago dated back Iberian sch Age. On th early Copp

A anthropom around cu could be topograph between t